

Huostaan otetut lapset Helsingin Sanomissa vuosina 2017 ja 2018

Salla-Reetta Juuma

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Maisterintutkielma

Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution – Department	
Valtiotieteellinen tiedekunta		Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author			
Salla-Reetta Juuma			
Työn nimi / Arbetets titel – Title			
Huostaan otetut lapset Helsingin Sanomissa vuosina 2017 ja 2018			
Oppiaine /Läroämne – Subject			
sosiaalityö			
Työn laji/Arbetets art – Level		Aika/Datum – Month and year	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages
Maisterintutkielma		Toukokuu 2019	60
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tämän maisterintutkielman tarkoitus on selvittää, mistä näkökulmasta huostaan otettuja lapsia kuvataan Helsingin Sanomissa. Aiemmat tutkimukset osoittavat, että huostaan otettuihin lapsiin on suhtauduttu yhteiskunnassa eri aikoina eri tavoin. Julkinen puhe jakautuu yleensä joko näkemyksiin turvaa tarvitsevista uhreista tai pahaa tekevästä yksilöistä. Yleisesti koko lastensuojelun julkisuuskuva on huomattu olevan kielteinen sekä yksipuolinen.</p> <p>Tutkimusaineisto on kerätty 1.1.2017-31.12.2018 ja se koostuu 40 artikkelista, jotka käsittelevät huostaan otettuja lapsia. Tutkimus on toteutettu diskurssianalyysin avulla ja tutkimuksen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi. Tutkimuksen avulla paikantui neljä erilaista diskurssia, joiden kautta huostaan otettuja lapsia mediassa kuvataan. Lapsia kuvataan mediassa moniongelmaisina, tulevina ongelma-aikuisina, uhreina sekä tarinoiden sankareina ja tuhkimoina.</p> <p>Kun lasta kuvataan moniongelmaisena, viitataan hänen haasteelliseen käytökseen, huonoon terveydentilaan sekä taitojen puutteeseen. Näkökulma on kapea, kielteinen ja ongelmalähtöinen. Tulevaksi ongelma-aikuisiksi lasta kuvataan artikkeleissa silloin, kun lapsen elämänhaasteiden nähdään jatkuvan myös tulevaisuudessa. Diskurssissa luodaan mielikuvaa deterministisestä elämänpolusta ja näkökulma on ongelmalähtöinen. Uhri –diskurssissa lapsi kuvataan olosuhteiden uhrina, joka kärsii sekä kodin olosuhteista että viranomaisten toiminnasta. Lapsen kuvaaminen uhrina rakentaa ymmärrystä sille, miksi lapsi on huostaan otettu ja tarvitsee suojelua. Siitä huolimatta näkökulmassa keskitytään kuvailemaan lasta ongelmien kautta. Tarinoiden sankarina ja tuhkimona lapsi kuvataan, kun on kyse hänen positiivisesta elämäntilanteestaan. Tarinan sankari viittaa yksilöön, jolla on selviytymistaitoja ja tarinoiden tuhkimona henkilöön, jonka elämä on mennyt parempaan suuntaan ympäristötekijöistä johtuen.</p> <p>Huostaan otettujen lasten mediavälitteinen kuva Helsingin Sanomissa vuosina 2017 ja 2018 oli pääsääntöisesti ongelmien kyllästävä. Kolmessa diskurssissa neljästä lapset määritellään ongelmien kautta. Näin oli sekä moniongelmaisuus, tulevat ongelma-aikuiset että uhri –diskurssissa. Vaikka siis uhri-diskurssissa lapsi kuvataan kahta muuta diskurssia ymmärtäväisemmässä valossa, keskittyy myös se lasten määrittelyyn ongelmalähtöisesti. Selkeästi positiivisimmassa valossa huostaan otetut lapset tulevat esille, kun heidät kuvataan tarinoiden sankareina ja tuhkimoina.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Huostaan otetut lapset, julkisuuskuva, median valta, diskurssianalyysi, sosiaalinen konstruktio			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto, sosiaalitieteet			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Julkinen keskustelu lastensuojelusta ja sen asiakkaista	2
2.1.1 Huostaan otettuihin lapsiin liitetyt mielikuvat	3
2.1.2 Lasten näkemyksiä huostaanotosta ja kodin ulkopuolella asumisesta	5
2.1.3 Uutisointi lastensuojelun ilmiöistä	7
2.2.1 Media mielipidevaikuttajana	8
2.2.2 Negatiivisten mielikuvien vaikutus lastensuojelutyöhön ja asiakkaisiin	10
2.2.3 Mediadiskurssien muokkaaminen	12
3. Tutkimukselliset valinnat ja tutkimustehtävä	14
3.1 Aineistona Helsingin Sanomien artikkelit	14
3.2 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen viitekehyksenä	15
3.3 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä	17
3.4 Aineiston keruu	18
3.5 Analyysin rakentuminen	20
3.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	21
4. Neljä diskurssia huostaan otetuista lapsista	22
4.1 Moniongelmaiset	22
4.1.1 Haasteellinen käytös	23
4.1.2 Heikko psyykkinen ja fyysinen terveys	28
4.1.3 Ikätasoaan heikommat taidot	30
4.2 Tulevat ongelma-aikuiset	32
4.3 Uhrit	34
4.3.1 Oireileva uhri	35
4.3.2 Passiivinen uhri	37
4.4 Sankari- ja tuhkimotarinoiden päähenkilöt	40
4.4.1 Tarinoiden sankari	41
4.4.2 Tarinoiden tuhkimo	42
5. Johtopäätökset	45
5.1 Lasten määrittelyä ongelman kautta	45
5.2 Pohdintaa	48
6. Lähteet	52
7. Liitteet	57

1. Johdanto

Lapsen huostaanotto on medialle houkutteleva uutisaihe. Aihe synnyttää vahvoja tunteita ja siitä saa aikaan huomiota herättäviä otsikoita. Huostaanottoa ja lapsen elämää sijaishuollossa on käsitelty näyttävästi mediassa viime vuosina. Vuoden 2018 aikana uutisoitiin paljon arjesta lastensuojelulaitoksissa, kun puheenaiheeksi nousivat laitoksissa tehdyt rikkomukset. Tällaisia olivat esimerkiksi lapsiin kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden käyttäminen rankaisukeinona.

Väärinkäytökset lastensuojelulaitoksissa nousivat otsikoihin sen jälkeen, kun eduskunnan apulaisoikeusasiamies teki yllätystarkastuksen Pohjois-Suomessa sijaitsevaan koulukoti Pohjolakotiin ja raportoi laitoksessa olleista lainvastastaisista käytännöistä. Mediassa käyty keskustelu laajeni nopeasti väärinkäytöksistä siihen, minkälaista lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten ja nuorten arki on. Helsingin Sanomissa siitä kerrottiin otsikolla “Nopeasti on Corolla pihassa ja porukka hyppii ikkunoista – tällaista oli arki pahamaineisessa koulukodissa” (10.9.2018).

Median tarkoitus on edistää puolueetonta ja luotettavaa julkista keskustelua (Väliverronen, 2009, s. 13), mutta medialla on omat ongelmansa, jotka haastavat ideaalin toteutumista. Mediassa tuotettu puhe voi leimata ihmisiä tai ihmisryhmiä, jos se sisältää stereotypioita eli yleistämistä tai yksinkertaistamista. Yhdenlainen nuoriin liittyvä stereotypia on viitata heihin “mummonhakkaajina”. (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 120–121.)

Vaikka mielikuvat huostaan otetuista lapsista ovatkin vaihdelleet eri vuosikymmeninä (Pekkarinen, 2010), puhutaan huostaan otetuista lapsista siitä huolimatta herkästi yhtenäisenä ihmisryhmänä. Jokaisella lapsella on kuitenkin yksilöllinen elämäntilanne, joten kyse on hyvin heterogeenisestä joukosta (Stein, 2006). Esimerkiksi huostaanoton taustasyyt vaihtelevat lasten kesken merkittävästi (kts. Heino, 2016).

Median rakentamissa diskursseissa huostaan otettuihin lapsiin liittyvä monimuotoisuus ei välttämättä tule aina esille. Median tapa uutisoida lastensuojelun ilmiöistä on huomattu olevan negatiivinen ja tarkastelu on hyvin yksipuolista (esim. Ayre, 2001; Riggs, 2009; Degerlund, 2015). Myös yleisesti lastensuojeluun kohdistuu paljon epäluuloja sekä pelkoja, mitkä tulevat esille asiakkaiden ja yhteistyökumppanien asenteissa (Hietamäki, 2016; Kuntaliitto, 2012).

Jos negatiivista uutisointia ja epäluuloista asenneilmapiiriä pohtii lastensuojelun asiakkaiden kannalta, on tilanne haastava. Erityisesti huostaan otetut lapset ovat haavoittuvassa asemassa sen suhteen, minkälaista kuvaa media heistä rakentaa. Mediassa rakennetut mielikuvat voivat vaikuttaa paitsi ympäristön näkemyksiin pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista, myös lasten omaan näkemykseen itsestään. Huostaan otetuilla lapsilla liittyy kodin ulkopuolella asumiseen paljon häpeän tunteita (Eronen, 2012). Mikäli yhteisön suunnalta kohdistuu lapsiin jatkuvasti negatiivista arvostelua, voi se vaikuttaa merkittävästi lapsen itsetuntoon (Pekkarinen, 2010). Median tavalla uutisoida ja rakentaa julkista keskustelua voi olla merkittävää vaikutusta siihen, kuinka monimuotoinen ymmärrys yhteiskunnassa vallitsee lastensuojelusta sekä sen asiakkaista. Taitoa vaikuttaa mediadiskurssien muokkaamiseen voi tämän vuoksi pitää erittäin tärkeänä sosiaalityöntekijän tehtävänä.

Tutkimuksessani tarkastellaan, miten Helsingin Sanomissa puhuttiin vuosina 2017 ja 2018 lapsista ja nuorista, jotka ovat huostaan otettuja ja asuvat sijaishuollossa joko perhe- tai laitoshoidossa. Helsingin Sanomat on niin kutsuttu perinteinen media, jolla on laaja lukijakunta. Näin ollen sitä voi pitää merkittävänä mielipidevaikuttajana. Tutkimusmenetelmä on diskurssianalyysi, eli sosiaalisen todellisuuden rakentumista tutkitaan puheen ja kielenkäytön kautta. Tutkimuksen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi, eli ympäröivän todellisuuden nähdään rakentuvan sosiaalisesti ja tapa ymmärtää maailmaa joutuu aina kyseenalaistetuksi.

2. Julkinen keskustelu lastensuojelusta ja sen asiakkaista

Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat huostaanotto sekä median valta. Huostaanotto tarkoittaa lastensuojelun viimesijaista toimenpidettä, jolla pyritään suojelemaan lasta joko kodin olosuhteilta tai häneltä itseltään sijoittamalla lapsi asumaan pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle (Lastensuojelulaki, 2007). Kodin ulkopuolella asuminen tarkoittaa, että lapsi asuu joko sijaisperheessä, lastensuojelulaitoksessa tai muussa lapsen tarpeiden mukaisessa paikassa (mt). Median valta taas viittaa siihen merkittävään rooliin, mikä joukkotiedotusvälineillä modernissa yhteiskunnassa on. Medialla on valtaa vaikuttaa miten ihmiset ymmärtävät ympäröivää todellisuutta ja jäsentävät sitä (Kunelius, 2009, s. 206). Uutisointi voi vaikuttaa keskeisesti siihen, miten yhteiskunnassa suhtaudutaan huostaan otettuihin lapsiin.

2.1.1 Huostaan otettuihin lapsiin liitetyt mielikuvat

Huostaan otettuihin lapsiin on suhtauduttu yhteiskunnassa eri aikoina eri tavoin. Pekkarisen (2010, s. 179–180) mukaan lastensuojelun asiakirjoissa on rakennettu hyvin vaihtelevaa lapsuuskuvaavaa eri vuosikymmeninä. Vaihtelua on tapahtunut etenkin vastuun jakautumisessa. Esimerkiksi 1960- ja 70-luvulla huostaan otettua lasta kuvattiin asiakirjoissa olosuhteiden uhriksi, joka tarvitsee yhteiskunnan suojelua, kun taas 1990-luvulla omaehtoisesti käyttäytyvä lapsi määriteltiin uhkaavaksi vaaratekijäksi, jota pitää kontrolloida ja joka pitää eristää muista. Näin ollen toisena aikakautena on lasta määritelty rakenteellisista selitysmalleista käsin, kun taas toisena aikakautena ovat vallinneet yksilölliset selitysmallit. (Mt.)

Myös Pohjolan (1997) mukaan ammattiauttajien ja asiantuntijoiden puheessa on ollut yleistä, että lapset nähdään joko viattomina henkilöinä, jotka tarvitsevat ongelmallisen perhetaustansa vuoksi turvaa tai päinvastoin pahantekijöinä, jotka ovat itse aiheuttaneet ongelmansa. Sen sijaan Kivistön (2006, 11–12) mukaan nämä asiat yleensä yhdistyvät sosiaalityön diskursseissa. Tällä hän viittaa siihen, että ongelmakäytöstä selitetään lasten turvallisuudenkaipuulla.

Pääasiallisesti nuoruusikään liittyviä ongelmia on kuitenkin lähestytty suomalaisessa julkisessa keskustelussa ymmärtämisen näkökulmasta (Aaltonen ja Heikkinen, 2013, s. 199). Haastavasti käyttäytyviin nuoriin on siis suhtauduttu uhreina, jotka kärsivät yhteiskunnallisista muutoksista ja tarvitsevat sen vuoksi tukea enemmän kuin rangaistuksia. Nuoren poikkeavaa käytöstä ei näin ollen ole yleensä nähty hänen ominaisuutenaan tai sairautenaan. (Mts. 199.) Harrikarin (2004) mukaan julkisessa keskustelussa on 1990-luvulta lähtien kuitenkin lisääntynyt nuorten kuvailu kielteisessä valossa esimerkiksi ”riskinuoreksi” tai ”syrjäytymisvaarassa olevaksi nuoreksi”. Nimitykset osoittavat, miten poikkeavina tapauksina yhteiskunnassa nähdään nuoret, joilla on elämänhaasteita. Yleensä ratkaisuna heidän ongelmiin ehdotetaan julkisessa keskustelussa varhaista puuttumista. (Mt.)

Huostaanoton syyt ovat jokaisen lapsen kohdalla erilaisia ja harvoin vain yksi asia voi sitä selittää. Suomessa sijoituksen taustalta löytyy usein sosioekonomisia ja ympäristötekijöitä, kuten asumiseen liittyviä tekijöitä ja taloudellisia vaikeuksia. Vanhempien ongelmallinen käyttäytyminen, kuten vanhemman mielenterveysongelmat sekä vanhemman kasvatustyyli ovat myös yleisiä syitä sijoitukselle. Monia kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia koskettaa myös lapsen huono psyykinen

ja fyysinen terveydentila. Myös lapsen ongelmallinen käyttäytyminen näkyy monien lasten kohdalla. Näiden lisäksi heikko kiinnittyminen instituutioihin, eli erityisesti lapsen sitoutumattomuus koulussa käyntiin näkyy yhtenä sijoituksen taustalla olevana syynä. (Heino ym., 2016, s. 67–78.)

Huostaanoton monimuotoiset taustasyöt viittaavat siihen, että jokaisen lapsen elämäntilanne on erilainen. Koska kyse ei ole yhdenlaisesta ihmisryhmästä, tulisi varoa myöskään puhumasta heistä sillä tavoin, huomauttaa Mike Stein (2006). Jotta mielikuva homogeenisestä ihmisjoukosta tulisi rikottua, on Stein luonut kolme erilaista kategoriaa sen mukaan, minkälaisia elämänpolkuja nuorille rakentuu huostassaolon jälkeen täysi-ikäisinä (mt).

Kolme Steinin (2006) rakentamaa kategoriaa ovat ”elämässä eteenpäin siirtyjät”, ”selviytyjät” ja ”uhrit”. Elämässä eteenpäin siirtyjiksi Stein kuvailee nuoria, jotka kykenevät ylittämään siihen saakka elämää varjostaneet hankaluudet ja hankkivat koulutuksen sekä huolehtivat omasta terveydestään. Elämässä eteenpäin siirtyvät nuoret kiinnittyvät yhteiskuntaan ja ottavat apua tarvittaessa vastaan, joten heillä menee objektiivisesti tarkasteltuna hyvin. Selviytyjiksi Stein luokittelee nuoret, jotka sinnittelevät. Näillä nuorilla on toisin sanoen elämässään paljon haasteita sekä huonoja kokemuksia, mutta niistä huolimatta he pyrkivät sinnittelemään ja pärjäämään. Selviytyjä nuoret eivät saa tai ota vastaan riittävästi ulkopuolista apua pärjätäkseen paremmin, mikä johtuu siitä, että heillä ei usein ole hyviä kokemuksia yhteiskunnan auttamisinstituutioista. Uhreiksi Stein taas luokittelee nuoret, joilla on paljon huonoja elämäkokemuksia ja vaikeudet ovat kasaantuneet heidän elämässään. Uhrien elämäntilanne huostaanoton jälkeen on Steinin luokittelemien kategorioiden näkökulmasta kaikista haasteellisimmin. (Stein, 2006.)

Ulkopuolisilla ihmisillä on tapana rakentaa huostaan otetusta lapsesta tarinaa. Laakso (2009) on huomannut miten tyypillistä lastensuojelun asiakkaana olevasta lapsesta on lastenkodissa puhua tarinallisesti. Laakson mukaan lastenkodin työntekijät rakentavat lastenkodissa asuvasta lapsesta ”yhteistä tarinaa” samalla, kun he keskustelevat lapsen arjesta, hoidosta ja kasvatuksesta. Keskustelut jakautuvat kahteen teemaan. Toisinaan lapsista puhutaan yksilöllisten ominaisuuksien (”yksilöity lapsi”) kautta ja toisinaan lasta ympäröivien suhteiden (”suhteissa tarkasteltu lapsi”) kautta. Keskusteluissa käsitellään lapsen elämää laajasti ja myös hänen henkilöhistoriansa on työntekijöiden puheessa usein esillä. Laakson mukaan työntekijöiden keskustelujen tarkoitus on lasta koskevan tiedon välittäminen, koska sillä on merkitystä arjen toimivuuden kannalta. Laakso

kuitenkin korostaa, että yhtä lailla puheen tarkoitus on rakentaa yhtenäistä kokonaiskäsitystä lapsesta. Näin ollen tapa, miten puhutaan, vaikuttaa lastenkodissa työntekijöiden käsityksiin jokaisesta lapsesta. (Mts. 176–179.)

2.1.2 Lasten näkemyksiä huostaanotosta ja kodin ulkopuolella asumisesta

Lasten oma ääni jää yhteiskunnallisessa keskustelussa usein piiloon, sillä lapset ovat lähtökohtaisesti alisteisessa asemassa aikuisiin nähden. Lastensuojeluasiakkaiden voidaan sen vuoksi sanoa olevan erityisen marginaalissa, sillä he edustavat vähemmistöä kaikkien lasten seassa. (Helavirta, 2007, s. 630.) Vähemmistöjen äänen kuuluminen yhteiskunnallisessa keskustelussa on kuitenkin tärkeää, koska niiden avulla yleistyksset sekä normatiiviset ajattelumallit tulevat kyseenalaistetuiksi (Granfelt, 1998, s. 176). Huostaan otettujen lasten oma ääni on alkanut päästä esille vasta viimeisten vuosikymmenien aikana sijaishuoltoa koskevassa tutkimuksessa sekä sijaishuollon käytäntöjen kehittämisessä (Fox & Berrick, 2007, s. 46–47). Suomessa kasvava kiinnostus lasten kokemuksia kohtaan on näkynyt erityisesti lapsen sosiaalisia suhteita sekä sijaishuollon arkielämää tarkastelevien tutkimusten lisääntymisenä (kts. Eronen, 2012; Hämäläinen, 2012; Pösö, 2004; Törrönen, 1999; Rautio, 2004; Reinikainen, 2009; Törrönen & Vauhkonen, 2012).

Tuija Eronen (2012) on huomannut, että huostaanotto prosessi ja sijaishuollossa asuminen voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen omakuvaan. Lastenkodissa asumiseen liittyy lasten ja nuorten kokemuksissa paljon häpeän tunnetta, minkä vuoksi lapset eivät halua tuoda esille omia kokemuksiaan. Tämä näkyi Eronen mukaan esimerkiksi siinä, että hänen oli vaikea löytää tutkimukseensa haastateltaviksi lapsia, jotka asuvat parhaillaan lastenkodissa. Eronen mukaan haluttomuus osallistua tutkimukseen johtui osaltaan suomalaisesta hiljaisuuden kulttuurista, joka ei kannusta vaikeiden henkilökohtaisten kokemusten julkiseen läpikäyntiin vaan ennemminkin vaikenemiseen ja kokemusten piilotteluun. Lastenkodissa asumiseen liittyy suomalaisessa kulttuurissa erityisen paljon häpeää. (Eronen, 2012, s. 101; 112–113.)

Lapsi pyritään aina lähtökohtaisesti sijoittamaan perheeseen laitoshoidon sijaan. Perhehoidon ensisijaisuutta on perusteltu esimerkiksi sillä, että se takaa laitoshoidon paremmin lapselle pysyvät

ihmissuhteet. Toisaalta perhehoidon ensisijaisuutta on myös perusteltu taloudellisilla argumenteilla, sillä se on laitoshoidon edullisempi vaihtoehto kunnan taloudelle. (HE 2010; Laakso, 2013, s. 25–27.) Samalla tavalla kuin laitoshoidossa asuvilla lapsilla, myös perhehoitoon sijoitettujen lasten kertomuksissa on noussut esille kielteisiä kokemuksia kodin ulkopuolella asumisesta. Sijaisperheen lapsilla on kokemuksia vieraudesta, väliaikaisuudesta sekä erilaisuudesta. Nämä kokemukset liittyvät ainakin osin lapsen häpeään omasta elämäntilanteesta. (Hämäläinen, 2012, s. 114–115, 179.) Vaikka lasten kertomuksissa sijaiskotiin liittyy paljon myös myönteisiä kokemuksia, kuvasivat lapset sijaisperhettä ikään kuin ”vajaana kotina”, josta puuttuu jotain. Kokemus vieraudesta liittyi siihen, että sijaisperheessä asuvalla lapsella on herkästi tunne, että hän on vain käymässä sijaisperheessä mutta palaa vielä takaisin sinne mistä on tullut. Kokemusta pysyvistä kodista ei monilla perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla ole. (Mts. 177–179.)

Toisaalta sijaisperheessä kasvaminen ei näyttäyty lasten kertomuksissa yksipuolisesti kielteisenä, vaikka kodille annetaan myös tällaisia merkityksiä. Keskeistä Hämäläisen (2012) mukaan on ymmärtää, että sijoitetut lapset antavat hyvin moninaisia, jopa ristiriitaisia merkityksiä kodille. Koti on tapahtumapaikka, jossa perhesuhteet tapahtuvat, joten siihen liittyy moninaisia tunteita. Lisäksi sijaisperheessä asuvilla lapsilla voi olla useita paikkoja, joita he kutsuvat kodikseen. Näiden asioiden vuoksi sijaishuollossa asuvat lapset voivat antaa kodille ambivalentteja merkityksiä ja puhua kodista samaan aikaan esimerkiksi sekä turvallisena että turvattomana paikkana. (Mts. 177–179.)

Huostaanoton, kuten kaikkien lastensuojelun päätösten, tulisi olla lapsen edun mukaisia (Lastensuojelulaki, 2007). Lapsen etu on kuitenkin vaikea määritellä. Maritta Törrönen (1994) on määritellyt lapsen edun oikeutena autonomiaan sekä hengissä säilymiseen ja lapsen edun vastaisena taas toimet, joissa lapsi sivuutetaan henkisellä, fyysisellä tai sosiaalisella tasolla. Virve de Godzinskyn (2014) mukaan lapsen edulla tarkoitetaan kokonaisvaltaista arviointia siitä, miten toimet vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, huolenpitoon, läheisiin ihmissuhteisiin, fyysiseen ja psyykkiseen turvallisuuteen sekä lapsen itsenäistymisen, kasvun ja kehityksen tukemiseen. Vaikka huostaanotto määriteltäisiin lapsen edun mukaiseksi ratkaisuksi, voivat sekä lapsi että hänen lailliset huoltajansa siitä huolimatta vastustaa sitä. De Godzinsky (2014) painottaa, että erityisesti vastentahtoisissa huostaanotoissa päätöksen perustelu on hyvin tärkeää, jotta lapsi varmasti ymmärtää, miksi toimitaan vastoin hänen tahtoaan.

Päätöksen perustelun laadulla on siis merkitystä siihen miten oikeudenmukaisena lapsi huostaanoton sekä sijaishuollossa asumisen kokee. On kuitenkin paljon lapsia, jotka kokevat, että sijaishuollossa asumiseen liittyy epäkohtia. Sarianna Reinikaisen (2009, s. 47–49) mukaan osa nuorisokodissa asuvista nuorista suhtautuu sijaishuoltopaikkaan erittäin kielteisesti ja näkee nuorisokodin muistuttavan ”rangaistuslaitosta” tai jopa ”painajaista”. Näiden nuorten kokemukset liittyvät esimerkiksi epäoikeudenmukaisiksi koettuihin sääntöihin. Nuorisokodista pois pääsemiseen nämä nuoret suhtautuvat toiveikkaasti ja helpottuneesti. Kaikkien nuorten kokemukset eivät kuitenkaan ole samanlaisia, sillä nuoret suhtautuvat hyvin vaihtelevasti nuorisokodissa asumiseen. Nuorisokodeissa asuu myös paljon nuoria, jotka liittyvät siihen positiivisia merkityksiä ja näkevät paikan ”turvasatamana”. Suurimman osan suhtautuminen nuorisokodissa asumiseen on kuitenkin jotain näiden kahden väliltä. Isolle osalle nuorista se edustaa lähinnä paikkaa missä asua tilanteessa, jossa muitakaan vaihtoehtoja ei ole. (Mt.)

2.1.3 Uutisointi lastensuojelun ilmiöistä

Mediassa lastensuojelun ilmiöihin on liitetty negatiivisia assosiaatioita jo pitkään. Julkisessa keskustelussa lastensuojeluun kohdistuu syytöksiä, pelkoa ja epäluottamusta. Tällaista oli uutisointi erityisesti Englannissa ja Walesissa 1970–1990-luvuilla. Lastensuojelu nousi tuolloin yleiseksi puheenaiheeksi paikallisissa medioissa sen jälkeen, kun alueella tuli ilmi lasten hyväksikäyttötapauksia. Niiden myötä media alkoi kohdistaa lastensuojeluun jatkuvaa syytelyä. Lastensuojelun toimimattomuudesta kerrottiin dramatisoiden ja yhteisöä peloteltiin siihen liittyvillä uhkakuvilla. Julkinen keskustelu ei ollut rakentavaa, eikä siinä keskitytty löytämään ratkaisuja siihen, miten lasten hyväksikäyttötapauksia voitaisiin ehkäistä tai lastensuojelua parantaa. Uutismedioiden sanotaan edistäneen negatiivista keskustelua lastensuojelusta, koska ne halusivat sillä tavalla maksimoida lehtien myyntiä. (Ayre, 2001.)

Samalla tavalla kuin koko lastensuojelun, myös huostaanoton julkisuuskuvan on huomattu olevan huono kansainvälisesti. Australialaisessa mediassa sensaatiohakuisuus ja kärjistäminen näkyvät tavassa uutisoida huostaanotosta, sijaishuollosta ja huostaan otetuista lapsista. Lähes poikkeuksetta uutiset ovat negatiivisia sekä stereotyyppisiä ylläpitäviä. Huostaan otettuja lapsia kuvattiin australialaisessa mediassa negatiivisesti erilaisilla termeillä, kuten ”huumevauva” tai ”seksuaalisesti hyväksikäytetty tyttö”, jolloin lasten identiteetti rajattiin kapeasti ja lapset määriteltiin ”ongelman”

kautta. Lasten tulevaisuutta myös kuvailtiin deterministisesti siten, että ongelmien lapsuudenperheessä nähtiin johtavan aina ongelmiin myös lasten henkilökohtaisessa tulevaisuudessa. (Riggs ym., 2009.)

Yksipuolinen tapa tarkastella lastensuojelua on tyypillistä median toimintaa. Tätä mieltä on lastensuojelun julkisuuskuvaa Helsingin Sanomissa vuosina 2015–2016 pro gradussaan tutkinut Annika Pätiälä (2016). Lastensuojelua kuvataan Pätiälän mukaan Helsingin Sanomissa yksipuolisesti lähinnä yksittäisten asiakastapausten kautta. Uutisissa äänessä on aina asiakas, eikä juuri koskaan esimerkiksi sosiaalityöntekijä. Asiakkaiden esittämissä kertomuksissa on vahva negatiivinen kaiku ja lastensuojelusta muodostuu mediavälitteisesti kuva yleisesti kriisissä olevasta palvelusta. Sen sijaan myönteiset kokemukset lastensuojelusta jäävät julkisessa keskustelussa ilman huomiota. (Mt.)

Esimerkki tällaisesta paljon huomiota saaneesta yksittäisestä asiakastapauksesta löytyy suomalaisesta mediasta 1990-luvun puolivälistä. Kyseessä oli vastentahtoinen huostaanottotapaus, jossa medianäkyvyyttä saivat lähinnä vanhemmat, jotka vastustivat päätöstä äänekkäästi. Lastensuojelusta rakentui mediassa tapauksen myötä mielikuva mielipuolista valtaa käyttävänä tahona, joka toimii lapsen edun vastaisesti. (Puonti 2004, s. 339.)

Yksipuolisuuden lisäksi lastensuojelusta annetaan julkisuudessa myös kuva organisoitumattomana, epäluotettavana sekä asiakasta kontrolloivana viranomaistyönä, sanoo pro gradussaan lastensuojelun julkisuuskuvaa Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa vuosina 2013 ja 2014 tutkinut Merja Degerlund (2015). Lastensuojelun mediavälitteinen kuva on siis vahvasti negatiivinen siitäkin huolimatta, että lastensuojelu välillä esiintyy myös positiivisessa valossa esimerkiksi silloin, kun perheiden hyvinvointia on pystytty lisäämään ja palvelut on kohdistettu oikein. Degerlundin mukaan lastensuojelun julkisuuskuvaan vaikuttaa se, onko media kaupallinen vai julkisen palvelun toimija. Kaupallisessa mediassa lastensuojelun mediavälitteinen kuva on Degerlundin mukaan epäedullisempi kuin julkisessa mediassa. (Mt.)

2.2.1 Media mielipidevaikuttajana

Medialla voi nähdä olevan vaikutusta siihen, miten huostaan otettuja lapsia sekä muita lastensuojelun ilmiöitä yhteiskunnassa ymmärretään. Journalismin yleinen tehtävä on paitsi kertoa

mitä maailmassa tapahtuu, myös sosiaalista, viihdyttää ja kouluttaa ihmisiä (Kunelius, 2012, s. 21; Berger, 2007, s. 16–17). Tämän ohella media kuitenkin myös vaikuttaa ihmisten, eli median yleisön, mielipiteisiin sekä asenteisiin (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 15, 27–31).

Median sanotaan vaikuttavan siihen mistä asioista ihmisillä on mielipiteitä, koska toimittajat päättävät mitkä asiat nousevat puheenaiheiksi. Vaikutuksen voi nähdä myös päinvastaisena, eli asiat, mistä media vaikenee, eivät nouse yleisiksi puheenaiheiksi. (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 15, 27–31.) Tällöin mediasta puhutaan ”portinvartijana”. Sillä viitataan median valtaan tehdä päätöksiä siitä, kuka tai ketkä pääsevät esittämään näkökulmiaan suurelle yleisölle. Yksi esimerkki tällaisesta rajaamisesta on se, miten vähemmistöt eivät pääse suomalaisessa mediassa usein esille (Manninen, 2016). Aiheen ja haastateltavan valinnan lisäksi medioilla on valtaa myös siinä, mistä näkökulmasta yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten lastensuojelua, käsitellään. (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 27–31.) Tästä esimerkkinä ovat Australiassa ja Iso-Britanniassa tehdyt tutkimukset huostaanoton sekä yleisesti lastensuojelun yksipuolisesta uutisoinnista (Ayre, 2001; Riggs ym., 2009).

Medioiden valtaa vaikuttaa yleisöönsä voi tarkastella myös siitä näkökulmasta, millaisia tunteita mediasisällöt ihmisissä herättävät. Medialle on tyypillistä, että se reagoi herkästi yhteiskunnallisiin tapahtumiin, jotka ovat jollain tavalla poikkeavia. Tämä taas voi nostattaa yhteisössä aikaan reaktioita, jotka näkyvät tunteiden ristiriitaisuutena ja huolen kasvuna. Huoli voi kasvaa kohtuuttoman suureksi käsiteltävään asiaan nähden. Kun yhteisössä muodostuu tunne, että on olemassa jotain sellaista, mikä uhkaa vakavasti vallitsevaa sosiaalista järjestystä, kutsutaan sitä moraaliseksi paniikiksi. Tyypillistä on, että huolen aiheuttajiin kohdistuu yhteisössä vihamielisyyttä. Kun media reagoi tällaiseen ilmiöön, pyrkii se aina ensin määrittelemään, kuka ongelmasta on vastuussa. Ongelmanmäärittelyn jälkeen yhteiskunnan ”moraalinvartijat” eli yksittäiset ihmiset pääsevät mediassa esiin antamaan ehdotuksiaan ongelman ratkaisulle. Jälkeenpäin mediapaniikki voi vaikuttaa esimerkiksi lakipykälien tai asenteiden muutoksena. (Aitamurto, 2005, s. 4–5.)

Suomalaisessa mediassa lapsiin liittyviä moraalisia paniikkeja katsotaan aiheuttaneen erityisesti alaikäisten tekemät rikokset (Pekkarinen, 2010, s. 178). Lasten rikollisuus herättää valtavasti voimakkaita tunteita ja huolestuneisuutta. Julkiset keskustelut lasten tekemistä rikoksista alkavat kuitenkin muistuttaa moraalista paniikkia silloin, kun huoli kasvaa äärimmäiseksi tekoon nähden ja yhteisö näkee nuoren sukupolven vain ongelmien kautta. (Harrikari, 2004.)

Median vaikutusvallasta kuitenkin kiistellään. On vaikeaa, ellei mahdotonta, osoittaa selkeästi miten paljon mediassa tuotettu sisältö vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin yhteiskunnallisista ilmiöistä. (Kunelius, 2012, s. 147; Väliaverronen, 2009, s. 20.) Ihmiset eivät ole vain passiivisia tiedon vastaanottajia. Mitä korkeampi medialukutaidon taso on, sitä kriittisemmin mediasisältöihin suhtaudutaan. Mediakriittisyys auttaa ehkäisemään joukkotiedotusvälineiden liiallista vaikutusvaltaa mielipiteisiin ja asenteisiin, minkä vuoksi medialukutaitoa pidetään modernissa nyky-yhteiskunnassa tärkeänä kansalaistaitona. Tästä samasta syystä medialukutaidon opettaminen on yksi peruskoulun tehtävistä. (Kupiainen ym., 2007, s. 22.)

Perinteisiä medioita, etenkin niiden verkkoversioita, kulutetaan Suomessa hyvin paljon ja lukijoiden luottamus niihin uutislähteinä on huomattu tutkimuksissa olevan korkea (Matikainen, 2009). Korkea luottamus viittaa siihen, että perinteisillä medioilla on vaikutusvaltaa mielipiteisiin, koska ne ovat uskottavia tiedonlähteitä. Toisaalta perinteiset medialähteet kuten Helsingin Sanomat, eivät ole enää ainoita ihmisten päivittäin seuraamia uutiskanavia. Tiedonlähteitä on nykyään useita ja myös yksittäiset ihmiset voivat helposti tuottaa mediasisältöä erityisesti sosiaalisen median avulla. Mediakentän sanotaan pirstaloituneen, mikä osaltaan on lisännyt mediadiskurssien monimuotoisuutta. (Nieminen ja Pantti, 2012, s.168–170.)

Median vaikutusvaltaa yleisön mielipiteisiin ei siis voi kaiken edellä esitetyn perusteella kuvata tarkasti. Kenties ainoa varma johtopäätös on, että mediassa esitetyillä asioilla ja näkemyksillä ei ole ainakaan neutraalia roolia. Koska valtaa vaikuttaa jossain määrin on, erityisen kriittisesti on sen vuoksi suhtauduttava medioiden kaupalliseen logiikkaan. Se tarkoittaa, että median tehtävä on aina myydä taloudellisesti kannattavaa sisältöä (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 84–85). Tämä johtaa Väliaverrosen (2009, s. 13–15) mukaan siihen, että sensaatiohakuisuus ja asioiden kärjistäminen mediassa lisääntyvät, koska niiden odotetaan lisäävän mediasisältöjen myyntiä. Yhteiskunnallisten asioiden käsittelyä kaupallisen median logiikan mukaisesti voi siis pitää yhtälönä, joka haastaa moniäänisen ja tasa-arvoisen demokratian toteutumista.

2.2.2 Negatiivisten mielikuvien vaikutus lastensuojelutyöhön ja asiakkaisiin

Lastensuojelulla on yhteiskunnallisesti merkittävä tehtävä, eli lasten ja heidän perheiden hyvinvoinnin edistäminen (Ritala-Koskinen, 2003). Ervastin ja Tuulensalon (2006) mukaan merkittävästä onnistumisesta kertoo se, jos lastensuojelutyön myötä vanhempien tavassa tarkastella

perheen tilannetta alkaa korostua yhä enemmän lapsen näkökulma. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen luottamuksen tason on todettu vaikuttavan keskeisesti siihen, miten hyvin perheet tulevat autetuksi (Hietamäki, 2016, s. 60–63).

Yhteisiin onnistumisiin sekä asiakkaan kokemukseen autetuksi tulemisesta voi olla kuitenkin pitkä matka, sillä lastensuojelun on lähtökohtaisesti huomattu herättävän usein pelkoa sekä epävarmuutta uusissa asiakasperheissä. Sekä lapsella itsellään että vanhemmilla voi olla pelko siitä, että asiakkuus johtaa suoraan esimerkiksi lapsen huostaanottoon. (Hietamäki, 2016, s. 60–63.) Lastensuojeluun kohdistuvien kielteisten asenteiden ja ennakkoluulojen on huomattu haastavan sosiaalityön auttamistehtävää myös siinä mielessä, että ne saattavat pitkittää ihmisen hakeutumista sosiaalityön asiakkaaksi (Moksunen, 1991, s. 14). Tällöin riskinä on, että asiakkuus alkaa vasta sitten, kun ongelmat ovat mittavia ja perhe tarvitsee paljon apua kevyen tuen sijaan.

Lastensuojelun mahdollisuuteen toteuttaa tehtäväänsä, eli edistää perheiden hyvinvointia, haastaa myös yhteistyön vaikeus eri viranomaisten ja palvelutoimijoiden kanssa. Lastensuojeluun liitetyillä negatiivisilla mielikuvilla on huomattu olevan vaikutusta asiakkaiden lisäksi sen omiin yhteistyökumppaneihin. Esimerkiksi terveydenhoidon ja koululaitoksen keskuudessa lastensuojelun tuntemus voi olla hyvin heikkoa (Kuntaliitto, 2012). Näillä tahoilla on lastensuojelusta paljon negatiivisia mielikuvia, jotka voivat osin olla vääränlaisia. Lastensuojelun on huomattu herättävän yhteistyökumppaneissa pelkoa ja esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekeminen on koettu hyvin hankalaksi. (Mt.)

Edellä esitettyjen asioiden lisäksi lastensuojeluun liitetyillä negatiivisilla mielikuvilla voi olla vaikutusta lastensuojelun asiakkaan, eli lapsen, minä-kuvaan. Lastensuojelun asiakkaana voi olla lapsi, joka ei täytä länsimaisen yhteiskunnan normatiivisia ja tiukkoja odotuksia (Pekkarinen, 2010). Tämä ideali sisältää kapean kuvan lapsesta. Siihen ei sovi, jos lapsi käyttäytyy rajattomasti ja esimerkiksi käyttää päihteitä tai tekee rikoksia, niin kuin osa lastensuojelun asiakkaista tekee (kts. Heino, 2016). Jos lapsi rikkoo normatiivista ideaalia, voi se Pekkarisen (2010) mukaan aiheuttaa yhteisöreaktion. Pekkarinen määrittelee yhteisöreaktion tapana, miten yhteiskunnassa suhtaudutaan yhteisön normeja rikkoviin ihmisiin tai ihmisryhmiin. Yhteisöreaktio näkyy usein normien rikkojan negatiivisena arvosteluna, jolloin sillä voi olla vaikutusta, minkälaiseksi yhteisön normeja rikkoneen yksilön tai ryhmän identiteetti muokkaantuu. Mikäli kyseessä on lapsi, voi yhteisöreaktiolla olla erityisen haitallista vaikutusta yksilön minä-kuvalle ja itsekunnioitukselle. (Mt.) Yhteisöreaktiossa on paljon samaa kuin aiemmin esille tullessa moraalisisessa paniikissa (kts.

Aitamurto, 2005, s. 4–5). Sekä yhteisöreaktio että mediasta alkunsa saava moraalinen paniikki viittaavat suuressa ihmisjoukossa kehittyvään tunnekuuhuun, joka purkautuu usein kielteisen arvostelun muodossa yhteisön normeja rikkovaan yksilöön tai ihmisryhmään.

Julkisen keskustelun laadulla ja sen kautta muodostuvilla yleisillä mielipiteillä on siis väliä. Lastensuojeluun kohdistuvat negatiiviset mielikuvat voivat vaikuttaa perheiden motivaatioon ottaa apua vastaan (Hietämäki, 2016) sekä lastensuojelun ja yhteistyökumppanien välisen yhteistyön toimivuuteen (Kuntaliitto, 2012). Negatiiviset mielikuvat voivat myös vaikuttaa lapsen näkemykseen itsestään, mikäli lapsi kohtaa paljon kielteistä arvostelua itsestään (Pekkarinen, 2010). Lastensuojelutyön onnistumisen sekä asiakkaiden itsetunnon ja pystyvyyden kokemuksen kannalta on siis merkitystä sillä, minkälaisia mielikuvia lastensuojelun ilmiöistä yhteiskunnallisessa keskustelussa muodostuu.

2.2.3 Mediadiskurssien muokkaaminen

Lastensuojelun lisäksi myös koko sosiaalityön kenttä tulee mediassa usein esille kielteisessä valossa. Tähän ei kuitenkaan tule tyytyä, vaan erityisesti sosiaalityöntekijöiden tulee osallistua mediadiskurssien muokkaamiseen. Tätä mieltä oli jo 25 vuotta sitten Ison-Britannian mediaa tutkinut Meryl Aldridge (1994), jonka mukaan median tapa uutisoida sosiaalityöstä negatiivisesti sekä skandaalihakuisesti ei tule loppumaan. Siksi Aldridgen mukaan on edes tarpeetonta keskittyä pohtimaan sitä, miten media voisi muuttaa tapaansa uutisoida sosiaalityöstä. Ensisijaista sen sijaan on, että sosiaalityöntekijöillä olisi taitoa käsitellä mediaa ja osallistua keskusteluun, koska vain sitä kautta on mahdollista muokata sekä monipuolistaa mediassa esiintyviä diskursseja. (Mt.)

Vielä 1990-luvulla Aldridge (1994) kuitenkin näki sosiaalityöntekijöiden mediaosallistumisen erittäin vaikeasti toteutettavana, sillä hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden tapa kohdata media on pitkälti passiivinen. Tällä hän viittasi siihen, että julkista keskustelua vältellään muun muassa sosiaalityön asiakkaiden yksityisyyteen ja tietojen salassapitovelvollisuuteen vedoten. Aldridgen mukaan on kuitenkin epärealistista odottaa, että media muuttaisi toimintamalliaan ja alkaisi puhua sosiaalityön ilmiöistä tavalla, miten sosiaalityöntekijät ne näkevät ilman, että sosiaalityöntekijät itse tuottavat medioihin sisältöä. (Mt.)

Sosiaalityöntekijöiden lisääntyvää osallistumista julkiseen keskusteluun on toivottu myös Suomessa. Täällä asian nosti näkyvästi esiin jo 1990-luvulla Ulla Mutka (1998) puhuessaan sosiaalityöntekijöitä sitovasta hiljaisuuden kulttuurista. Mutkan mukaan se tarkoittaa sosiaalityöntekijöiden hiljentymistä oman alan kysymyksiin liittyen. Vetäytymistä julkisesta keskustelusta selittää hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden työtaakka, arkuus, heikko ammatillinen itsetunto ja hukassa oleva asiantuntijuus. (Mts. 125–132.)

Mutkan kanssa samoilla linjoilla on myös Laura Tiitinen (2018), joka on tutkinut suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mediavaikuttamista 2010-luvulla. Tiitinen on tarkastellut millaisia esteitä julkiseen keskusteluun osallistumiselle sosiaalityöntekijät kohtaavat. Tasoja on hänen mukaansa kolme: institutionaalinen, ammatillis-eettinen ja henkilökohtainen taso. Institutionaalisella tasolla syitä ovat esimerkiksi epäselvät viestintäohjeet ja koulutuksen puute, ammatillis-eettisellä tasolla työntekijän pelko tulla väärinymmärretyksi ja joutua vihan kohteeksi, sekä henkilökohtaisella tasolla työntekijän pelko joutua julkisen huomion kohteeksi ja pelko väärässä olemisesta. (Mts. 178.)

Edellä esitettyjen syiden lisäksi Tiitisen (2019) mukaan sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vallitsee vaikenemiskulttuuri myös siitä syystä, että sosiaalityöntekijät kohtaavat ulkopuolelta tulevaa suoranaista hiljentämistä. Hiljentäminen tarkoittaa, että sosiaalityöntekijää saatetaan pelotella seurauksilla mitä julkiseen keskusteluun osallistuminen aiheuttaa. Sosiaalityöntekijän osaamista ja terveyttä voidaan myös kyseenalaistaa, mikäli hän haluaa käsitellä yhteiskunnallisia epäkohtia julkisuudessa. (Mt.)

Tästä kaikesta huolimatta suomalaisella sosiaalityön kentällä on ollut nähtävissä 2010-luvulla muutosta julkiseen keskusteluun osallistumisessa. Tiitinen (2018, s. 179) nostaa esille tällaisista mediavaikuttamisen keinoista Facebook-ryhmän ”Sosiaalityön uraverkosto” sekä Sosiaalinen tekijä -blogin. Molemmat foorumit ovat sosiaalityöntekijöiden luomia ja niissä käydään aktiivista keskustelua sosiaalialan kysymyksistä ja yhteiskunnallisista epäkohdista (mt).

Uudet edellä mainitut mediavaikuttamisen keinot ovat esimerkkejä tavoista, joilla rakenteellista sosiaalityötä voi toteuttaa. Sosiaalihuoltolaissa määritellään rakenteellisen sosiaalityön kuuluvan osaksi sosiaalityöntekijän työnkuvaa (Sosiaalihuoltolaki 2014). Näin ollen kyse ei ole sosiaalityöntekijöiden ”vapaa-ajan toiminnasta”, vaan työnkuvaan liittyvästä tehtävästä. Laajassa mielessä sosiaalihuoltolaissa määritellyllä rakenteellisella sosiaalityöllä kuitenkin tarkoitetaan, että

sosiaalityöntekijät ovat velvollisia ilmoittamaan eteenpäin huomaamistaan epäkohdista, jotta niihin voidaan puuttua esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa (Talentia, 2014). Mediavaikuttaminen on siis vain yksi vaihtoehto laajassa keinovalikoimassa.

3. Tutkimukselliset valinnat ja tutkimustehtävä

Tutkimuksessani teoreettis-metodologisena lähtökohtana toimii sosiaalinen konstruktionismi. Tutkimusaineisto koostuu sanomalehtiartikkeleista ja niitä tutkitaan diskurssianalyysin avulla. Tehtäväni on tutkia, minkälainen kuva huostaan otetuista lapsista rakentui Helsingin Sanomissa vuosina 2017 ja 2018.

3.1 Aineistona Helsingin Sanomien artikkelit

Aineistoni koostuu Helsingin Sanomien artikkeleista, joissa käsitellään huostaan otettuja lapsia eri asiayhteyksissä. Kun huostaan otetut lapset nousevat mediassa esille, on toimittaja aina tehnyt valintoja siitä, miten hän esittelee tämän ihmisryhmän. Näkökulma vaikuttaa median yleisön käsityksiin ilmiöstä. Toimittaja valitsee minkälaisia termejä aiheesta käyttää, mitkä diskurssit nousevat valta-asemaan sekä mitä jätetään sanomatta.

Valitsin Helsingin Sanomat aineistoni lähteeksi, koska sillä on suomalaisista seitsemänä päivänä viikossa ilmestyvistä maakuntalehdistä selvästi laajin levikkialue. Näin ollen se on yksi seuratuimmista uutislähteistä Suomessa. Vuonna 2017 Helsingin Sanomien kokonaislevikki, eli sekä painetun lehden että digipalveluiden tilaajien määrä yhteensä, oli yli 300 000 (Media Audit Finland, 2017). Määrä on huomattavasti suurempi kuin muilla päivittäin ilmestyvillä sanomalehdillä. Helsingin Sanomia voi siis pitää merkittävänä mielipidevaikuttajana.

On kuitenkin huomattava, että Helsingin Sanomat on maakuntalehdille leimalliseen tapaan vahvasti alueellinen sanomalehti. Alueellisilla maakuntalehdillä on edelleen vahva asema suomalaisella mediakentällä, joten Helsingin Sanomien sijaan esimerkiksi Pirkanmaalla luetaan Aamulehteä ja Varsinais-Suomessa Turun Sanomia. Tästä huolimatta Helsingin Sanomat on merkittävä uutiskanava suomalaisella mediakentällä, joten tutkimukseni tuloksia voi pitää merkityksellisenä pääkaupunkiseudun lisäksi myös valtakunnallisesti.

Sanomalehden artikkelit ovat tutkimusaineistona niin kutsuttu luonnollinen aineisto, eli aineisto on olemassa tutkijasta riippumatta. Luonnollisen aineiston vastakohtana voidaan nähdä esimerkiksi laboratoriokokeet, jossa tutkija rakentaa aineiston ja tutkimustilanteen. (Juhila & Suoninen, 1999, s. 236–237.) Tutkimukseen kuitenkin sisältyy omia erityispiirteitään silloin, kun aineisto kootaan sanomalehtiartikkeleista. Ensinnäkin sanomalehtiartikkeleissa omia näkemyksiään esittelevät henkilöt ovat hyvin usein ihmisiä, kenellä on valtaa talouden, politiikan tai kulttuurin kentällä (Fairclough 1997, s. 58). Kun tutkin miten huostaan otetuista lapsista puhutaan sanomalehtiartikkeleissa, on samalla tiedostettava, että artikkeleissa välitetään näkemyksiä ja arvoja. Puhevallan saanut pääsee luomaan ja muokkaamaan diskursseja, kun taas muut jäävät diskurssin muodostamisen ulkopuolelle.

Sanomalehtiartikkelit ovat omanlaisensa aineisto myös siinä mielessä, että artikkeleiden kirjoittaneilla toimittajilla on paljon valtaa siinä, minkälaisia tulkintoja valmis uutinen huostaan otetuista lapsista lopulta luo. Artikkelit tarjoavat yhden vaihtoehdon tulkita todellisuutta, mutta niiden ei voi ajatella heijastavan todellisuutta kokonaisvaltaisesti (Fairclough, 1997, s. 136). Yksi artikkeli on ikään kuin yksi tapa esittää ilmiö, eikä niinkään kaiken kattava tai selittävä esitys. Tapaan esittää ilmiö vaikuttavat siis esimerkiksi kuka puhuu, mitkä ovat puhujan intressit sekä minkälaisia valintoja toimittaja tekee.

3.2 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen viitekehyksenä

Tutkimukseni viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan todellisuuden ymmärretään rakentuvan sosiaalisesti (Hacking, 1999). Sosiaaliselle konstruktionismille ei ole olemassa selkeää määrittelyä erityisesti siksi, että useiden erilaisten tutkimussuuntausten lasketaan kuuluvan siihen. Juhilan (2004, s. 160) mukaan sosiaalinen konstruktionismi kuuluu vuorovaikutuksen tutkimuksen toiseen sukupolveen, eli 1950 ja 1960-luvuilla kehittyneisiin tutkimussuuntauksiin.

Sosiaalisen konstruktionismin voi käsittää kriittisenä lähestymistapana, jossa tapa ymmärtää maailmaa joutuu aina kyseenalaistetuksi. Toisin sanoen sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti ei ole olemassa yhtä oikeaa ja pysyvää tapaa selittää maailmaa. Ympäröivää todellisuutta ei voida

sosiaalisen konstruktionismin mukaan objektiivisesti tarkastella tai mitata, kuten positivistisessa lähestymistavassa ajatellaan. Sen sijaan sosiaalisen konstruktionismin mukaan ymmärrys todellisuudesta, mukaan lukien ymmärrys itsestämme, rakentuu kun ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Ymmärrys todellisuudesta voi siis vaihdella ja muuttua. (Burr, 2003, s. 13–15.)

Ilmaus sosiaalinen konstruktio on Hackingin (1999) mukaan hieman kulunut käsite. Sitä kuitenkin käytetään yhä, koska sen avulla osoitetaan olevan asioita, jotka eivät ole osa luontoa tai yhteiskuntaa, vaan ne ovat rakentuneet vuorovaikutuksessa. Tutkimukseni kannalta voi pitää merkityksellisenä sitä, miten ihmisiä määritellään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tietynlaisiksi. Jotta tietynlaisiksi määritellyt ihmiset eivät joutuisi ottamaan annettuna heistä rakentuneita käsityksiä, pitäisi kohteena olevien ihmisten itse päästä vaikuttamaan heistä tehtyihin määritelmiin. Määrittelyvalta voi kuitenkin olla harvoilla, joten kyse on vallankäytöstä. Sosiaaliset tapahtumat, voimasuhteet ja historia vaikuttavat siihen, miten jokin asia näyttäytyy ja kenellä on valtaa vaikuttaa määrittelyyn. Sukupuoli on klassinen esimerkki sosiaalisesta konstruktiosta, jonka kautta ihmisiä yritetään määritellä tietynlaisiksi. (Mt.) Näen, että huostaan otettu lapsi on yhtä lailla sosiaalinen konstruktio, jonka kautta ihmisiä määritellään tietynlaisiksi.

Siihen, minkälaista todellisuudenkuvaa rakennetaan, vaikuttaa vahvasti kieli. Tapa, jolla kieltä käytetään esimerkiksi luokittelemaan asioita, rakentaa aina omanlaistaan ymmärrystä todellisuudesta. Myös tilannekohtaisuus vaikuttaa siihen, minkälainen kuva todellisuudesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuu. (Burr, 2003, s. 13–15.)

Tutkimuksessani sosiaalinen konstruktionismi viitekehyksenä näkyy siten, että sanomalehtiartikkelit rakentavat jokainen yhdenlaista kuvaa todellisuudesta. Artikkelit tulkitsevat ympäröivää maailmaa, eivätkä esitä “lopullista totuutta”. Sanomalehtiartikkelit siis representoivat ilmiötä jostain tietystä näkökulmasta, jolloin se jättää representaation ulkopuolelle muut tavat ymmärtää asia. (Fairclough, 1997, s. 13.)

3.3 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Diskurssianalyysin avulla tutkitaan minkälaista sosiaalista todellisuutta puheen ja kielenkäytön kautta rakennetaan (Jokinen ym., 2016, s. 17). Puheen avulla esille tuodut asiat rakennetaan näkyväksi, kun taas asiat, joita puheessa ei nosteta esille, jäävät piiloon myös sosiaalisessa todellisuudessa (Jokinen ym. 1999). Oleellista diskurssianalyysissa on, että sen avulla ei rakennu yhtä oikeaa selitysmallia. Diskursseja on monenlaisia ja diskurssianalyysin avulla niitä voidaan tulkita monin eri tavoin. Tärkeää diskurssianalyysissa on tuoda esille päättelypolku, minkä avulla erilaisiin tulkintoihin päästään. (Jokinen ym., 2016.)

Diskurssianalyysi voi tarkoittaa monia erilaisia tutkimuksellisia suuntauksia. Tutkimussuunnan monipuolisuuden ja laajuuden vuoksi lähes kaikkea mediatekstien tutkimusta alettiin 1980-luvun lopulta lähtien kutsua diskurssianalyysiksi. (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 122.) Mediatekstien tutkimisen kannalta keskeistä diskurssianalyysissa kuitenkin on se, että median käyttämää kieltä ei tule pitää ”viattomana”, vaan on tunnistettava, että puhe ja kieli sisältävät valta-aspektin. Osa diskursseista on saanut hallitsevan ja vakiintuneen aseman, jolloin puhe useimmiten rakentuu niiden kautta. Toiset diskurssit taas ovat vähemmän tunnistettuja tai tunnistamattomia, vaihtoehtoisia diskursseja, jotka pyrkivät ”haastamaan” vallitsevia diskursseja. (Mts. 122–123.) Diskurssiivinen valta on siis sitä, että kielellä on voima kuvata, rajata, määritellä, haastaa, muuttaa ja asemoida ilmiöitä ja ihmisiä. Diskurssit voivat nostaa esiin tai päinvastoin jättää sivuun jonkin tavan kuvata maailmaa. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 53, 56.)

Tutkimuksessani tarkastelen millaista puhetta huostaan otetuista lapsista esiintyy mediassa ja tutkin, miten puhe rakentaa sosiaalista todellisuutta. Käytän diskurssien ohella laveasti käsitettä representaatio. Nieminen ja Pantti (2012, s. 90–92) määrittelevät representaation lyhyesti tarkoittavan ”jonkin esittämistä jonakin”. Representaatioiden vaikutuksen voi ymmärtää siten, että pääsyä ”reaalitodellisuuteen” ei varsinaisesti ole olemassa, vaan ympäröivä todellisuus on aina kielellinen ja kielellisten esitysten välittämä (mts.).

3.4 Aineiston keruu

Tutkimusaineisto on kerätty Helsingin Sanomien digipalvelusta verkkosivun omaa hakukonetta käyttäen. Aineisto on kerätty kaikilta lehden osastoilta 1.1.2017-31.12.2018. Hakusanoina olen käyttänyt *huostaanotto*, *huostaanotettu*, *sijaishuolto*, *lastenkoti* ja *perhehoito*. Lisäksi olen hakenut artikkeleita myös katkaistulla hakusanalla *huosta**. Hakutulosten määrä riippui hakusanasta. Hakusana, jolla tuli eniten hakutuloksia oli *huostaanotto*. Hakutuloksia kertyi tällä hakusanalla 35 kappaletta vuonna 2017 ja 39 kappaletta vuonna 2018. Toiseksi eniten hakutuloksia kertyi hakusanalla *lastenkoti*, jolla hakutuloksia vuonna 2017 kertyi 23 kappaletta ja vuonna 2018 30 kappaletta. Muilla hakusanoilla tuli selkeästi vähemmän hakutuloksia, 3–14 kappaleen välillä. Näistä hakutuloksista osa oli samoja kuin hakusanalla *huostaanotto* tai *lastenkoti* löytyneet.

Keräsin aineiston siten, että luin aluksi läpi jokaisen artikkelin, jossa jokin kuudesta käytetystä hakusanasta esiintyi vuosien 2017 ja 2018 aikana. Luettuani jokaisen artikkelin pohdin, onko se relevantti tutkimukseni kannalta, eli toisin sanoen luodaanko siinä mielikuvia huostaan otetuista lapsista. Tämän pohdinnan myötä aloin pienentää tutkimusaineiston kokoa rajaamalla osan artikkeleista tutkimusjoukon ulkopuolelle.

Tekstejä rajautui aineiston ulkopuolelle kahdesta eri syystä. Ensimmäinen syy oli, että artikkelissa käsiteltiin lastensuojelua hyvin yleisellä tai rakenteellisella tasolla. Tällaisia olivat kiireellisten sijoitusten lukumäärän kasvua tai huostaanoton kustannuksia käsittelevät artikkelit. Lisäksi joukossa oli paljon artikkeleita, jotka käsittelivät lastensuojelun työntekijöiden työtä esimerkiksi työvoimapulan tai työturvallisuuden näkökulmasta. Myös artikkelit, jotka käsittelivät pelkästään huostaan otettujen lasten vanhempia tai sijaishempia, jätin ulkopuolelle, mikäli niissä ei kuvattu sijaishuollossa asuvia lapsia. Tällaisia juttuja olivat esimerkiksi ne, joissa käsiteltiin vanhempien juridisia oikeuksia. Toinen syy rajata tutkimusaineiston ulkopuolelle artikkeleita oli se, että artikkelin aihe oli selvästi jokin muu kuin huostaanotto, huolimatta siitä, että kyseinen sana artikkelissa esiintyy yksi tai kaksi kertaa. Tällaisia artikkeleita olivat esimerkiksi rokotuspakkoa tai lasten kotiintuloaikoja käsittelevät jutut.

Alustava suunnitelmani oli rajata tutkimusaineiston ulkopuolelle myös Helsingin Sanomien Mielipide -osaston kirjoitukset, koska toimittajien valinnat eivät suoraan vaikuta näiden artikkelien

sisältöön. Päädyin kuitenkin ottamaan myös Mielipide -osaston kirjoitukset mukaan, koska lukijan käsitys huostaan otetuista lapsista rakentuu kaikkien lehden artikkeleiden perusteella.

Rajaamisen jälkeen lopullinen aineisto koostuu 40 artikkelista. Suurin osa artikkeleista, eli 29 kappaletta, on julkaistu vuoden 2018 aikana. Vuonna 2017 julkaistuja artikkeleita on tutkimusaineistossa mukana 11 kappaletta. Artikkelit ovat hyvin eripituisia. Artikkeleista 20 on alle 5 000 merkkiä pitkiä, eli kyseessä on lyhyt tai keskipitkä uutinen. 5 000-10 000 merkkiä pitkiä juttuja on mukana 15. Nämä ovat isoja pääuutisia, jotka vievät paperisessa sanomalehdessä puolen sivun verran tilaa. Erityisen pitkiä, eli yli 10 000 merkin juttuja, aineistossa oli 5 kappaletta. Nämä artikkelit ovat paperisessa sanomalehdessä useita sivuja pitkiä reportaaseja.

Artikkelit on julkaistu eri lehden osastoilla (katso Taulukko 1). Yleisimmin huostaan otetut lapset nousivat aiheeksi Kaupunki tai Nyt-liitteen sivuilla. Mielipide-osaston kirjoituksia julkaistiin vuonna 2017 vain kaksi mutta seuraavana vuonna jo 7. Pääkirjoitusten aiheena huostaanotto tai sijaishuollossa asuvat lapset eivät olleet kertaakaan vuonna 2017 ja kerran vuonna 2018.

Taulukko 1. Huostaan otetut lapset aiheena Helsingin Sanomien eri osastoilla vuonna 2017 ja 2018.

Osasto	2017	2018	Yhteensä
Kaupunki tai Nyt-liite	5	9	16
Kotimaa	1	6	8
Kulttuuri	2	-	2
Kuukausiliite	-	2	2
Mielipide	2	7	9
Pääkirjoitus	-	1	1
Teema (Elämä, Hyvinvointi)	-	3	3
Ulkomaat	1	1	2
Yhteensä:	11	29	40

3.5 Analyysin rakentuminen

Aineiston keruun ja rajaamisen jälkeen luin kaikki artikkelit useaan kertaan läpi saadakseni kokonaiskäsityksen aineistosta. Tutkimukseni on aineistolähtöinen eli olen pyrkinyt aineistotekstin vapaaseen tulkintaan. On kuitenkin huomioitava, että vapaa tulkinta ei koskaan voi olla täysin mahdollista, sillä tutkija on itsekin kulttuurinsa jäsen ja tutkijalla on kokemuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten tutkija itse rakentaa omia käsityksiään (Juhila, 2006, s. 230). Tutkijan tehtävä aineistolähtöisessä analyysissä on nostaa esille tärkeiksi katsomiaan asioita. Tutkijan haaste on, ettei hän analysoi tekstiä peilaamalla sieltä nousevia asioita omia ennakkokäsityksiään vasten. Tämän vuoksi tutkijan on erittäin tärkeä suhtautua aineistoon reflektiivisellä tutkimusotteella. (Mts. 230.)

Ensimmäisellä lukukerralla tarkkailin, minkälaisia mielikuvia teksteistä itselläni herää ja tein sen pohjalta muistiinpanoja. Seuraavilla lukukerroilla keskityin löytämään teksteistä yhtäläisyyksiä ja eroja sen mukaan, minkälaisia kuvailevia tulkintoja teksteissä esiintyy. Olen kiinnostunut siitä, miten moninaisia ja rinnakkaisia tapoja kuvata huostaan otettuja lapsia mediassa esiintyy. Sen vuoksi olen alusta alkaen analyysia rakentaessani pyrkinyt löytämään useita erilaisia diskursseja yhden kaiken selittävän diskurssin sijaan. Jokisen ym. (1993, s. 50–51) mukaan diskurssit muuttuvat ja muokkaantuvat sitä mukaan kun aineiston analyysi menee eteenpäin. Huomasin tämän tapahtuvan myös oman analyysini kohdalla.

Tekstit ovat sisällöltään hyvin erilaisia. Osassa teksteistä huostaan otettuja lapsia on haastateltu heidän kokemuksistaan, kun taas osassa haastateltavat ovat aikuisia, jotka ovat lapsuudessaan tai nuoruudessaan olleet huostaan otettu. Tutkimusjoukossa on artikkeleita, jotka kertovat lastenkodin tai sijaisperheen arjesta sekä ennen kaikkea siellä asumisen haasteista, mutta myös artikkeleita, jotka käsittelevät huostaan otettujen lasten oikeuksia. Lisäksi artikkeleista osa käsittelee huostaanoton taustasyitä. Muutamit paljon julkisuutta saaneet yksittäistapaukset nousevat artikkelien joukosta kirkaasti esiin. Vuoden 2017 artikkeleista kolme liittyy tapahtumasarjaan, jossa espoolainen teinipoika otettiin huostaan ja sijoitettiin lastenkotiin Pohjois-Suomeen. Vuoden 2018 artikkeleissa sen sijaan korostuu lastenkodeissa ja erityisesti koulukodeissa ilmi tulleet rikkomukset sekä lasten arki näissä laitoksissa. Artikkeleista kymmenen liittyy tähän aiheeseen.

3.6 Tutkimuksen eettisyys

Eettisyys tutkimuksen teossa on koko tutkimusta läpileikkaava teema. Eettisen pohdinnan täytyy näkyä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa sekä tutkijan jokaisessa valinnassa. Eettinen pohdinta ei siis voi typistyä koskemaan vain esimerkiksi sitä, ovatko tutkimukseen osalliset henkilöt siinä vapaaehtoisesti mukana (Rauhala & Virokannas, 2011).

Tutkimukseni ei ole tarvinnut tutkimuslupaa, koska kyse on julkiseen levitykseen tarkoitettusta materiaalista. Yksi pohdittava kysymys on kuitenkin se, miten tarkasti haluan nostaa tutkimuksessani esille artikkeleissa haastateltuja henkilöitä, jotka esiintyvät omilla nimillään. Tekstiotteet, jotka nostin artikkeleista tutkimukseni esimerkeiksi, sisältävät osa nimiä. Päädyin kuitenkin siihen, että en poista niitä. Haastateltavat henkilöt ovat tehneet valinnan esiintyä omalla nimellään julkisuudessa haastatteluhetkellä, joten jätän ne näkyviin myös tutkimuksessani. Osassa artikkeleista puhujana on huostaan otettu lapsi itse. Koska kyseessä on haavoittuvassa asemassa oleva henkilö, oletan artikkelin kirjoittaneen toimittajan vaihtaneen lapsen nimen, jolloin kyseistä lasta ei hänen puheenvuoroistaan huolimatta voi tunnistaa. En kuitenkaan korosta sitä, kuka puhuu milloinkin ja nimi on tekstiotteessa mukana vain, jos sillä on jotain merkitystä tekstiotteen kokonaisuuden kannalta. Esimerkiksi, jos nimi esiintyy keskellä tekstiotetta, en ole poistanut sitä.

Tutkijana on minun oltava tietoinen omista mahdollisista ennakkokäsityksistäni ja tuotava ne tutkimuksessani esille. Yksi ennako-oletuksistani liittyy tutkimuksen tuloksiin. Oletan, että julkisuuskuva, joka Helsingin Sanomien kautta rakentuu huostaan otetuista lapsista, on yksinkertaistava ja rakennettu sensaatiohakuiseksi. Tämä perustuu omaan kokemukseeni siitä, että mediassa kirjoitetaan tällä tavoin lastensuojelun kysymyksistä. Myös luvussa kaksi esittelemieni tutkimusten valossa näyttää siltä, että lastensuojelun julkisuuskuva on kielteinen sekä yksinkertaistava. Toisaalta tutkijana minun on kuitenkin pidettävä mielessä läpi tutkimuksen teon se, että en voi arvailla tai olettaa tutkimusaineiston tuloksia, vaan niihin on suhtauduttava avoimesti.

Pohdin myös sitä, voiko oma tutkimukseni lisätä entisestään stigmaa huostaan otettuja lapsia kohtaan. Tutkijana minun on esimerkiksi pohdittava leimaako lapsia se, että käytän heistä nimitystä ”huostaan otetut lapset”. Termin käyttö viittaa herkästi siihen, että puhujalla on oletus yhdenmukaisesta ihmisjoukosta. Tässä yhteydessä se tarkoittaa, että puhuja olettaa lasten kuvaamisen huostaan otettuina olevan oleellisin määre. En kuitenkaan Steinin (2009) tavoin halua

puhua huostaan otetuista lapsista yhdellä lailla, sillä jaan ajatuksen siitä, että kyseessä on heterogeeninen ihmisryhmä, eikä lapsia välttämättä yhdistä toisiinsa mikään muu asia kuin kodin ulkopuolella asuminen. Käsitteiden käyttö on sen vuoksi tässä yhteydessä haastavaa. Tutkimukseni luettavuuden kannalta on kuitenkin välttämätöntä käyttää termiä ”huostaan otetut lapset”, sillä se kuvaa mielestäni parhaiten sitä, ketkä ovat tutkimukseni intressiryhmä (lapset, jotka ovat huostassa).

4. Neljä diskurssia huostaan otetuista lapsista

Huostaan otetuista lapsista käytiin vaihtelevaa keskustelua Helsingin Sanomissa vuosien 2017 ja 2018 aikana. Rakensin keskustelun perusteella kolme erilaista huostaan otettuja lapsia kuvailevaa diskurssia. Nämä syntyneet diskurssit nimesin seuraavanlaisiksi: ”moniongelmaiset”, ”uhrit” ja ”sankari- ja tuhkimotarinoiden päähenkilöt”.

4.1 Moniongelmaiset

Ongelmallisuus korostuu, kun huostaan otettuja lapsia kuvataan Helsingin Sanomissa. Lapsiin liitetään negatiivisia asioita, joiden kerrotaan varjostavan lasten elämää. Samaan aikaan lapsesta ei puhuta positiivisten asioiden, kuten voimavarojen kautta. Sen sijaan moniongelmaisuuutta korostava näkökulma on kapea ja yksipuolinen. Diskurssissa on leimallista keskittyminen erilaisiin ongelmiin, joita huostaan otetuilla lapsilla on.

Jaoin moniongelmaisuus-diskurssin kolmeen eri osaan, koska moni erilainen asia kuvataan ongelmana. Ensimmäisenä lapsiin liittyvänä ongelmana tuodaan esille lasten haasteellinen käytös. Syitä lapsen käytökselle ei diskurssissa esitetä, vaan lapset yksinkertaisesti kuvataan huonokäytöksisinä tai jopa vaarallisesti käyttäytyvinä. Toisena lapsiin liittyvänä ongelmana kuvataan heidän psyykkistä ja fyysistä terveyttä. Tähän liittyvät erityisesti mielenterveyshäiriöt sekä neurologiset sairaudet kuten ADHD. Terveystila esitetään diskurssissa ongelmallisena asiana, eikä lasten tilannetta huonon terveydentilan kautta yritetä ymmärtää. Kolmantena lapsiin liittyvänä ongelmana nähdään lasten taitotaso ja osaaminen. Lapsilla kuvataan olevan ikätasoon nähden puutteita taidoissaan, mikä taas esitetään ongelmana.

Diskurssissa esille tulevat lasten ongelmat ovat samoja, kuin huostaanoton yleisimmät lapsen liittyvät taustasyyt Suomessa. Erityisesti lapsen rikollinen käytös sekä mielenterveysongelmat ovat tällaisia. Esimerkiksi lapsen rikollinen käyttäytyminen oli vuonna 2005 joko osin tai kokonaan syy huostaanotolle puolella 10–17-vuotiaista lapsista (Kuula ja Marttunen, 2009, s. 24). Lapsen mielenterveysongelmat taas ovat yleisin lapsen liittyvä syy silloin, kun huostaanotto on vastentahtoinen ja asiaa käsitellään hallinto-oikeudessa (Hiitola ja Heinonen, 2009, s. 49–51). Näiden ongelmien yleisyys huostaan otettujen lasten elämässä näkyy tavassa, miten heitä Helsingin Sanomissa kuvataan. Erilaiset ongelmat tulevat hyvin näkyvästi esille artikkeleissa.

4.1.1 Haasteellinen käytös

Yhdeksi merkittäväksi lasten ongelmaksi kuvataan heidän käytöstään. Huostaan otettujen lasten kerrotaan artikkeleissa käyttäytyvän rajattomasti sekä omaehtoisesti. Haasteellisesta käytöksestä puhutaan kahdella tavalla. Toisissa artikkeleissa korostetaan lasten yleistä yhteiskuntaan ja kodin sääntöihin sitoutumattomuutta, huonoa kielenkäyttöä sekä muiden ihmisten halventamista verbaalisesti. Tätä kutsun lievästi haasteelliseksi käytökseksi. Osassa artikkeleissa kuitenkin kerrotaan enemmän käytöksestä, joka vaarantaa sekä lapsen itsensä että muut ihmiset. Tällaista on esimerkiksi lasten päihteidenkäyttö, rikollinen toiminta ja väkivaltaisuus. Kutsun tätä erittäin haastavaksi käytökseksi. Jako lievään ja erittäin haastavaan käytökseen on keinotekoinen ja sen tarkoitus on vain jaotella aineistoa. Lasten käytöksestä kertovia artikkeleita on tutkimusaineistossa paljon.

Lievästi haasteellisena käytöksenä kuvataan teksteissä kaikki sellainen käytös, mikä tekee arkielämän sijaishuoltopaikassa haasteelliseksi, mutta mikä ei suoraan ja vakavasti uhkaa lapsen omaa tai muiden ihmisten turvallisuutta sekä terveyttä. Pääsääntöisesti lapsista luodaan artikkeleissa mielikuvaa vaikeina, koska lapset eivät asetu sääntöihin. Sääntöjen rikkominen voi tarkoittaa mitä vain, kuten aikataulusta kiinni pitämättömyyttä tai sijaishuoltopaikasta karkaamista. Artikkelien perusteella muodostuu kuva lapsista, joihin ei voi luottaa, koska he pyrkivät aina rikkomaan sääntöjä.

Karkaamisen vaara Pohjolakodissa [lastensuojelulaitos] on todella korkea. Ulkoilua jos sallii, siinä on nopeasti joku Corolla pihassa ja porukka hyppii ikkunoista. (Artikkeli 24)

Lastensuojelulaitoksen arkea kuvataan artikkeleissa rauhattomana. Edellisen tekstiotteen perusteella lapsia ei voi päästää ulkoilemaan, koska todennäköisyys sille, että lapset karkaavat sijaishuoltopaikasta kesken ulkoilun, on suuri. Otteen perusteella on vaikea ennakoida tilannetta, jossa ”porukka”, eli kaikki lapset, pyrkivät karkaamaan laitoksesta. Tällaisista tilanteista luodaan kaoottinen vaikutelma. Tekstin perusteella lapset voivat saada yllykkeen karkureissulle esimerkiksi yllättäen laitoksen pihaan ajavasta autosta. Sen mukaan lapset siis rikkovat sääntöjä välittömästi, kun siihen tulee pienikin mahdollisuus, tai jokin yllyttää heitä siihen. Lapset määrittyvät teksteissä ongelmallisesti käyttäytyvinä, minkä vuoksi aikuisten ja viranomaisten tulee heitä jatkuvasti valvoa.

Lievästi haasteelliseen käytökseen viittaa myös seuraava tekstiote. Karkailu ja tupakan polttaminen nostetaan siinä esimerkiksi lasten rajattomasta käytöksestä. Lapsien voi kuvitella tekevän mitä vain, mikäli heille tulee siihen tilaisuus.

[--] tuuletusikkunasta puuttuu kahva. Niin puuttuu muistakin osaston ikkunoista. Niistä on livistetty, ja niiden kautta on poltettu tupakkaa. Nyt ikkunoita ei saa auki ollenkaan.
(Artikkeli 35)

Lasten rajaton ja omaehtoinen käytös vaatii sen, että lastensuojelulaitoksessa pyritään ennakoimaan kaikki asiat, jotka potentiaalisesti saattavat yllyttää lapsia rikkomaan sääntöjä. Yksi tällainen ennaltaehkäisykeino on edellisen tekstiotteen perusteella tuuletusikkunoiden kahvojen poisto. Lasten lievästi haasteellista käytöstä voi siis otteen perusteella rajata esimerkiksi fyysistä tilaa muuttamalla. Se kuitenkin edellyttää sitä, että laitoksen henkilökunta seuraa lapsia valppaasti, jotta lasten salaiset keinot rikkoa sääntöjä huomataan henkilökunnan keskuudessa.

Sääntöjen rikkomisen lisäksi lasten kerrotaan artikkeleissa olevan verbaalisesti haastavia. Lapsilla kerrotaan olevan hyökkäävä puhetapa ja heidän kerrotaan usein haukkuvan keskustelun toista osapuolta. Keskustelukumppanin näkökulmasta lasten tapa puhua tekee keskustelusta väsyttävän.

Liukko [laitoksen työntekijä] itse ei työskennellyt kaikkein vaikeimpien nuorten kanssa, mutta työ oli silti suusanallista vääntämistä päivästä toiseen. (Artikkeli 24)

Haastavasta puhetavasta käytetään edellisessä otteessa nimitystä ”suusanallinen vääntäminen”, joka viittaa hyökkäävään ja jankkaavaan puheeseen. Keskusteluaihe voi tällöin olla esimerkiksi säännöt ja rajat, joista osapuolet eivät löydä yhteistä ymmärrystä. Ennen kaikkea se muistuttaa rakentavan

keskustelun vastakohtaa. Pyrkimyksenä voi olla lähinnä ärsyttää keskustelun toista osapuolta tai jopa suoranainen riidan haastaminen. Otteessa korostetaan myös, että siinä ei puhuta ”kaikkein vaikeimmista nuorista”, vaan joistain toisista, eli oletettavasti ”helpommista” nuorista. Riippumatta siis siitä, missä yksikössä työskentelee tai ketä laitokseen on sijoitettu, on työ sijaishuollossa ”suusanallista vääntämistä päivästä toiseen”. Toisin sanoen tekstin perusteella kuvataan normaaliksi se, että sijaishuollon työntekijä joutuu usein verbaalisiin riitatilanteisiin lasten kanssa.

Lastensuojelulaitoksessa asuvien huostaan otettujen nuorten tapa keskustella tulee esiin myös seuraavassa oteesta. Siinä annetaan ymmärtää, että nuorilla on tapana puhua toisille ihmisille loukkaavasti esimerkiksi nimittelemällä muita. Huomionarvoista on myös se, että kiro sanoja ei ole poistettu artikkelista. Niiden jättämisen sitaatteihin voi nähdä tarkoituksenmukaisena. Tällä valinnalla toimittaja on kenties halunnut korostaa sitä, miten voimakasta ja hätkähdyttävää nuorten puhe on.

Seeger [laitoksen työntekijä] kertoo kahdesta uudesta työntekijästä, joita hän on haastatellut. He aloittavat työt pian.

”Pistä ne aamuun! Pistä ne herättää meidät”, Markus [huostaan otettu lapsi] innostuu. ”Ne saa kuulla niin paljon paskaa. Ne tulee aamul et jee nyt mennään kouluun. Ja ne saa kuulla et turpa vittu kiinni!”

[--] Opettaja Markku Katainen kertoo myöhemmin, että moni nuorista ei osaa heti Outamoon tultuaan sanoa mitään positiivista. Tapa ittes vitun homo voi olla tapa toivottaa opettajalle huomenet. (Artikkeli 35)

Huostaan otettujen lasten puhetapa näyttäytyy edellisen otteen perusteella aggressiivisena. Kommunikointi on tekstin perustella lapsille erittäin haastavaa ja he loukkaavat pahasti toisia ihmisiä omilla sanavalinnoillaan sekä puhetavallaan. Lasten kielenkäyttö on tekstin perusteella hyvin rajua ja se saa lapsen näyttämään ongelmallisesti käyttäytyvältä. Tekstissä kerrotaan, että lasten tullessa lastensuojelulaitokseen, he eivät välttämättä osaa sanoa mitään positiivista. Tällä viitataan siihen, että lapset puhuvat lähestulkoon aina negatiivisen kautta, eikä esimerkiksi toisen ihmisen kehuminen kuulu heidän tapoihinsa.

Artikkeleissa tuli esille myös hyvin dramaattisia termejä. Sanavalinnat pyritään vahvistamaan käsitystä ongelmallisesti käyttäytyvistä lapsista, joita on vaikea rajata. Seuraavassa esimerkissä lastensuojelulaitoksen työntekijä kertoo, miten hän kokee muiden työntekijöiden suhtautuneen kasvatustehtäväänsä. Haastateltu työntekijä ei ole asiasta itse samaa mieltä ja suhtautuu kriittisesti muiden työntekijöiden asenteita kohtaan.

Koska ”materiaali” on kovaa, Juhani Pelkonen [laitoksen työntekijä] huomasi monen työntekijän ajattelevan, että homma toimii vain äärimmäisellä kylmyydellä, ”koirankoulutusmeinillä”. (Artikkeli 24)

Lapsen kasvatuksen vertaaminen ”koirankoulutusmeininkiin” sisältää uhkaavan mielikuvan, jossa kouluttaja, eli tässä tapauksessa laitoksen työntekijä, tavoittelee autoritääristä asemaa suhteessa lapseen ja pyrkii kylmällä kohtelulla saamaan lapset tottelemaan. Lapset taas määrittyvät haastavasti käyttäytyviksi henkilöiksi, jotka eivät asetu sääntöihin ja käyttäytyvät hyvin omaehtoisesti. Lapsista puhuminen ”kovana materiaalina” viittaa siihen, että lapsia on vaikea, ellei mahdoton, ohjata. Se viittaa myös jonkinlaiseen kuoreen, joka lapsilla on ympärillään ja josta aikuinen ei pääse läpi.

Sääntöjen rikkominen ja huono kielenkäyttö on kuitenkin vain lievästi haasteellista verrattuna käytökseen, joka uhkaa lasta itseään tai muita ihmisiä. Tällaista vaaraa voi aiheuttaa lapsen väkivaltaisuus eli paikkojen rikkominen tai fyysinen väkivalta muita ihmisiä kohtaan, päihteidenkäyttö (alkoholi ja huumeet) sekä rikollinen toiminta. Kaikista näistä kolmesta oli artikkeleissa lukuisia esimerkkejä.

Erään lapsen huoneessa [lastensuojelulaitoksessa] vaatekaappi oli rikottu. [--] Vaatekaapin oli rikkonut pois muuttanut edellinen asukas. Huoneen oven karmit oli revitty irti. (Artikkeli 15)

Lasten väkivaltaisuudesta antaa esimerkin artikkeli, jossa kuvataan yksittäistä huonetta lastensuojelulaitoksessa. Tekstissä kerrotaan, että edeltävä ”asukas”, eli huoneessa aiemmin asunut lapsi, on rikkonut huonetta merkittävästi. Aggressiivisuuden hillintä näyttää olevan laitoksessa asuville lapsille vaikeaa, minkä vuoksi viha purkautuu paikkojen rikkomiseen. Tekstin kirjoittaja on tehnyt valinnan käyttää ilmaisua ”revitty irti” kertoessaan, millä tavoin oven karmit ovat menneet rikki. Ilmaus viittaa lapseen, joka on ollut kyseisellä hetkellä hyvin aggressiivinen ja repinyt palan irti ovesta omilla voimillaan.

Lapsiin yhdistetään artikkeleissa usein sekä päihteidenkäyttö että aggressiivinen käytös. Seuraavassa tekstissä ei suoraan sanota, että lapsi olisi väkivaltainen, mutta siinä kuvataan lasta aggressiiviseksi, sekavaksi ja miehenkokoiseksi. Näin ollen lapsen vaarallisuus ympäristölle korostuu.

Lapseni ei ymmärtänyt, miksi hän ei saa tulla kotiin. Mutta emme voineet pitää aggressiivista ja sekavaa, miehenkokoista lasta kotona. Meillä ei ollut keinoja estää päihteidenkäyttöä kotona”, toinen vanhemmista kuvaa rankkoja valintoja. (Artikkeli 21)

Edellinen tekstiote on päihteitä käyttävän lapsen vanhemman kommentti. Vanhempi kertoo syitä sille, miksi lapsi ei voi asua kotona perheensä kanssa. Lapsen uhkaavuuteen viittaa etenkin se, että edes lapsen omat vanhemmat eivät kykene rajaamaan lasta, koska lapsen päihteidenkäyttö tekee lapsesta aggressiivisen ja sekavan. Lapsen kerrotaan myös olevan ”miehenkokoinen”, mikä lisää mielikuvaa vaikeasti rajattavasta henkilöstä. Sen sijaan lapsi itse ei tekstiotteen perusteella ymmärrä omaa vaarallisuuttaan, koska perustelut sille, miksi hänen pitää asua kodin ulkopuolella (sijaishuoltopaikassa), esitetään olevan lapselle epäselvät.

Haastavaa käytöstä kuvataan usein moninaisena. Esimerkiksi seuraavassa otteessa lasten kerrotaan sekä tekevän rikoksia, käyttävän päihteitä että käyttäytyvän väkivaltaisesti muita kohtaan. Omaehtoisesti käyttäytyvien lasten viitataan olevan niin haastavia, että heidän rajaaminen on jopa mahdotonta.

Vakavassa rikos- ja päihdekierteessä olevia lapsia ei saada pidettyä lastenkodeissa, vaan he karkaavat sieltä keinoja kaihtamatta. Eräskin nuori pahoinpiteli siivoojan päästäkseen laitoksesta ulos. Alle 15-vuotiaille paatuneille rikollisille ei ole mitään keinoja. (Artikkeli 39)

Kun lasten kerrotaan olevan vakavassa rikos- ja päihdekierteessä, tarkoittaa se, että lapset ovat olleet erittäin vaikeassa elämäntilanteessa jo pitkään. Kierteestä puhuminen viittaa siihen, että lapset ovat nuoresta iästä huolimatta ehtineet tehdä lukemattomia rikoksia ja heille on myös ehtinyt muodostua päihderiippuvuus. Potentiaali tehdä mitä tahansa paha, näyttäytyy olevan lasten kohdalla korkea. Laitoksesta karkaamisen yhteydessä käytetään sanavalintaa ”keinoja kaihtamatta”. Ilmaisuu viittaa siihen, että laitoksissa elää lapsia, jotka ovat valmiita tekemään mitä vain, myös satuttamaan toisia ihmisiä, mikäli se mahdollistaa laitoksesta karkaamisen. Tekstiote on osa sitaattia. Puhuja on ammatiltaan poliisi.

Rikoksia tekeviä ja päihteitä käyttäviä lapsia verrataan edellisessä tekstiotteessa paatuneisiin rikollisiin. Sana paatunut viittaa tunteettomuuteen ja paatunut rikollinen henkilöön, joka ei kadu tekemiään rikoksia. Lapsen sen sijaan liitetään usein mielikuvat toiveikkuudesta ja elämänilosta. Näin ollen lapsen vertaaminen paatuneeseen rikolliseen on hyvin hätkähdyttävä. Se luo mielikuvaa ”pikkuaikuisista”, jotka eivät ole vielä ikänsä puolesta aikuisia, mutta eivät enää lapsia siinä

mielessä, kuin yhteiskunnan ideaali vaati (kts. Pekkarinen 2010). Siinä annetaan ymmärtää, että lapset ovat tunteettomia rikoksentekijöitä, jotka ovat pääsääntöisesti vaaraksi ympäristölleen.

4.1.2 Heikko psyykinen ja fyysinen terveys

Moniongelmaisuus -diskurssi on vahvasti läsnä myös silloin kun artikkeleissa puhutaan lasten terveydentilasta. Lapsilla kuvataan olevan sekä huono fyysinen että psyykinen terveys. Korostetusti esille nousevat erilaiset mielenterveydelliset ongelmat, kuten ahdistus ja masennus. Myös muista lasten terveydentilaa laskevista sairauksista puhutaan artikkeleissa. Tällaisia ovat esimerkiksi neurologiset sairaudet, kuten ADHD. Heikko psyykinen terveys yhdistetään artikkeleissa usein myös päihdeongelmaan, sekä toisin päin. Artikkeleissa ei kuitenkaan spekuloida, kumpi aiheuttaa kumpaa.

Osa [täysi-ikäistyistä huostaan otetuista lapsista] voi hyvin, mutta verrattuna koko ikäluokkaan monella on esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelmia [--]. (Artikkeli 15)

Huostaan otettujen lasten mielenterveysongelmat ja päihdeongelmien yleisyys tuodaan edellisessä tekstiotteessa esiin, mutta siinä kuitenkin korostetaan, etteivät ne kosketa kaikkia lapsia. Esitystapaa voi pitää melko harvinaisena, sillä usein artikkeleissa lapsista puhutaan yhtenäisenä joukkona, eikä ryhmän sisäistä heterogeenisyyttä tunnisteta. Tästä positiivisesta asiasta huolimatta, edellinen tekstiote ei kuitenkaan kuvaa huostaan otettujen lasten terveydentilaa hyvänä. Siinä tulee esille, että verrattuna muihin saman ikäisiin lapsiin, huostaan otetut lapset kärsivät mielenterveyteen sekä myös päihteidenkäyttöön liittyvistä ongelmista huomattavasti useammin.

Lasten mielenterveysongelmat ovat aiheena myös seuraavassa otteessa. Tekstissä puhuu lastensuojelulaitoksen työntekijä, joka kertoo millaisia kokemuksia hänellä on lasten mielenterveysongelmista ja tavoista hoitaa niitä. Esille tulee lääkityksen yleisyys lasten keskuudessa.

Pohjola-kodissa [lastensuojelulaitos] työskennellyt Pelkonen [työntekijä] ei muista nuorten juurikaan käyneen terapiassa.

”Lääkedoseissa kyllä riitti tavaraa.”

Erityisen tavallista lastensuojelun asiakkaiden keskuudessa on Määttäsen [työntekijä] mukaan psykoosilääkkeiden käyttö.

”Hyvin monilla lastenkotien nuorilla on säännöllinen lääkitys.” (Artikkeli 24)

Lapset kuvataan artikkelissa hyvin vakavasti psyykkisesti sairaina. Yksittäisenä lasten sairautena mainitaan psykoosi, jonka kerrotaan olevan ”erityisen tavallinen” lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten keskuudessa. Lääkitys nostetaan esiin pääsääntöisenä tapana hoitaa psyykkisiä häiriöitä mutta terapiassa lapset eivät tekstin perusteella käy.

Mielenterveysongelmien ohella neurologisten sairauksien kuten ADHD:n yleisyyttä huostaan otettujen lasten keskuudessa korostetaan artikkeleissa. Kyseinen sairaus näkyy ylivilkkautena ja keskittymisvaikeutena ja sen vaikutusta ympäristöön kuvataan seuraavassa tekstiotteessa. Sairauden yleisyys huostaan otettujen lasten keskuudessa tulee myös esille.

Markuksella [huostaan otettu lapsi] on adhd-lääkitys. Kerran hän päätti lopettaa sen.
 ”Poliisikeikkahan siitä tuli. En oikeastaan muista mitään muuta kuin sen, että haukuin ne poliisit ihan pystyyn.”

Joka kolmannella kodin ulkopuolelle sijoitetulla lapsella arvioidaan olevan fyysinen tai neurologinen sairaus. Erityisen paljon on adhd-diagnooseja tai niiden epäilyjä. (Artikkeli 35)

Edeltävässä otteessa kuvataan tilannetta, jossa lapsi on jättänyt ottamatta hänelle määrätyn ADHD-lääkkeen. Lapsi muuttui lääkkeen väliin jättämisen myötä niin rauhattomaksi, että paikalle oli kutsuttava poliisit. Sairauden vuoksi lapsen käytöksen kuvataan muuttuvan rauhattomaksi ja mahdollisesti jopa muita ihmisiä vaarantavaksi, mikäli sitä ei kontrolloida lääkityksellä.

Fyysisten ja neurologisten sairauksien yleisyys tulee myös esille tekstiotteessa. Tapa esitellä aihe on neutraali ja sillä ei varsinaisesti pyritä herättämään lukijan tunteita. Sijaishuoltopaikassa asuvista lapsista muodostuu kuitenkin kuva joukkona, jolle on leimallista sairastaa paljon. Runsaaseen sairastavuuteen viittaa sanavalinta ”joka kolmannella lapsella”. ADHD on sairaus, jota lasten sanotaan sairastavan ”erityisen paljon”. Aina sairautta ei tekstin mukaan kuitenkaan ole lapsilla diagnosoitu, vaan joskus kyse on pelkästään sairauden epäilystä. Tämä luo mielikuvaa siitä, että sijaishuollossa asuu paljon rauhattomia tai keskittymiskyvyttömiä lapsia, joiden osan ylivilkasta käytöstä selittää diagnoosi, mutta osan kohdalla käytös herättää epäilyn sairaudesta.

Sijaishuollossa asuvien lasten kerrotaan voivan psyykkisesti jopa niin huonosti, että lasta hoitavan ammattilaisenkin on tilannetta vaikea ymmärtää. Seuraavassa otteessa kuvataan lapsia, jotka oireilevat rajusti mielenterveydellisistä syistä. Lasten psyykkisen voinnin kuvataan olevan toisinaan niin heikko, että hyvä hoitokaan ei välttämättä riitä.

Sijaishuollossa olen tavannut lukuisia lapsia, jotka sylkevät ja käyvät päälle, rikkovat huonekaluja. Nuoria jotka ”hatkaavat”, karkaavat viikoiksi seuraan jossa ei käy hyvin. Ammattilaistakin järkyttää tunteja lamaanuneena makaava tai rajusti viiltelevä lapsi. He ovat ilman muuta psykiatriseen hoitoon oikeutettuja, ja joskus sitä saavatkin. Näin vaikeat oireet saattavat kestää vuosia, hyvästä hoidosta huolimatta. (Artikkeli 33)

”Lamaanuneesti makaava” ja ”rajusti viiltelevä lapsi” ovat sanavalintoja, joilla viitataan huonokuntoiseen lapseen. Kun niihin vielä lisää tiedon siitä, että lapsi voi esimerkiksi sylkeä työntekijän päälle, on mielikuva vakavasti psyykkisesti oireilevasta lapsesta vahva. Otteen perusteella huostaan otetut lapset voivat kärsiä niin vakavista mielenterveysongelmista, että he ovat vaaraksi itselleen ja saattavat myös olla fyysisesti väkivaltaisia muita ihmisiä kohtaan.

4.1.3 Ikätasoaan heikommat taidot

Kolmas tapa esittää lapset moniongelmaisuuuden näkökulmasta, on viitata lasten puutteellisiin taitoihin. Toisin sanoen lasten kerrotaan artikkeleissa olevan joissain taidoissa ikätasoaan heikompia. Teksteissä kerrotaan, että jokainen sijaishuollossa asuva lapsi ei ole oppinut kaikkia sellaisia perustaitoja, mitä modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa oletetaan osaavan. Diskurssi on vahvasti ongelmalähtöinen ja siinä keskitytään siihen, mitä puutteita lasten taidoissa on. Lasten vahvuuksia sekä olemassa olevia taitoja ei samassa yhteydessä tuoda esiin. Näkökulma on siis hyvin kapea ja stigmatisoiva.

Outamossa [lastensuojelulaitos] on ollut 9.-luokkalaisia, jotka eivät ole osanneet sitoa kengännauhojaan. (Artikkeli 35)

Lapset, jotka eivät osaa sitoa kengännauhojaan yläkoulun viimeisellä luokalla, herättävät hämmennystä ja ihmetystä, koska sen voi olettaa olevan taito, jonka jokainen oppii jo alakoulussa. Edellisestä tekstiotteesta nousee kysymys, onko lapsilla jonkinlaisia oppimisen häiriöitä, vai ovatko lasten kotiolut olleet niin heikot, ettei heille ole siellä tavallisia elämäntaitoja opetettu. Tekstin perusteella ei kuitenkaan voi tehdä päätelmää siitä, kumpi näistä on syy sille, että lapsilla on puutteelliset perustaidot. Joka tapauksessa, kengännauhojen solmimisen osaamattomuus luo kuvaa siitä, että lastensuojelulaitoksessa asuu 9-luokkalaisia lapsia, joilla on merkittäviä puutteita taidoissaan yleisesti.

Taitojen puutteet tulevat erityisesti esille artikkeleissa, joissa aiheena ovat itsenäistymässä olevat huostaan otetut lapset. Lasten taitoa pärjätä itsenäisinä aikuisina epäillään artikkeleissa. Taitojen puutteellisuuden kerrotaan näkyvän erityisesti niiden lasten kohdalla, jotka itsenäistyvät laitoshoidosta, eivätkä perhehoidosta.

Osalta puuttuu myös taitoja. Vaikka laitoksissakin pyritään kodinomaisuuteen, siihen ei välttämättä pystytä samassa mitassa kuin sijaisperheissä.

”Jos kärjistetään vähän, niin osa nuorista luulee, että jääkaapit täyttyvät itsestään” [--].
(Artikkeli 17)

Laitoshoidosta itsenäistyvän lapsen puutteet normaaleissa taidoissa tuodaan esille edellisessä otteessa. Tällaisia taitoja ovat esimerkin mukaan jääkaapin täyttäminen, mikä taas viittaa ruokaostosten tekoon ja ruuanlaittoon. Otteessa korostetaan, että tilanne, jossa lapsi luulee jääkaapin täyttyvän itsestään, ei ole tavanomainen, vaan kyseessä on kärjistetty esimerkki. Tästä huolimatta siinä halutaan luoda kuvaa siitä, että 18 vuoden ikää lähestyvällä lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvällä lapsella ei aina välttämättä ole kokemusta siitä, miten käydä kaupassa tai miten tehdä ruokaa.

Laitoshoidosta itsenäistyvien huostaan otettujen lasten puutteellisista elämäntaidoista käydään keskustelua myös seuraavassa otteessa. Lapsen taitoja pärjätä itsenäisesti epäillään. Myös tässä otteessa puhutaan laitoshoidosta itsenäistyvistä nuorista.

On hirveän haastavaa, kun 18-vuotiaat nuoret itsenäistyvät laitoksista. Se on vaikeaa aikaa kenelle tahansa, mutta näillä nuorilla eväät elämään ovat hatarat. Kun vapaus sitten koittaa täysi-ikäisenä, he ovat kuin lehmät laitumella. (Artikkeli 25)

Ilmaisu ”lehmät laitumella” viittaa tilanteeseen, jossa henkilö ei osaa kontrolloida omaa käytöstään, koska vapauden kokemus tekee olon sekavaksi. Kun lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien lasten kuvataan käyttäytyvän laitumelle pääsevien lehmien lailla, luodaan sillä mielikuvaa päättömästi ja vastuuttomasti käyttäytyvistä henkilöistä. Lasten elämäntaidot ovat tekstiotteen perusteella usein heikot, mihin viittaa ilmaus ”hatarat elämän eväät”. Elämäntaidoilla voidaan tarkoittaa yleisesti kykyä rakentaa tasapainoinen aikuisen ihmisen arki. Otteessa kuitenkin huomautetaan siitä, että omilleen muuttaminen ja itsenäistyminen eivät ole vaikeita asioita pelkästään huostaan otetuille lapsille, vaan tilanne on yhtäläillä haasteellinen myös muille saman ikäisille. Tästä huolimatta

tekstissä korostuu se, että laitoshoidosta itsenäistyvillä lapsilla elämäntaidot ovat erityisen heikot, koska ne ovat ”hatarat”, kun muille tilanne on vain ”vaikeaa aikaa”.

4.2 Tulevat ongelma-aikuiset

Puhe lasten ongelmakäyttäytymisestä yhdistyy välillä näkökulmaan, jossa pohditaan lasten tulevaisuutta. Lapsen ongelmakäytös ja sen mukanaan tuomat haasteet esitetään niin suurina, että ne eivät tule loppumaan. Toisin sanoen teksteissä viitataan deterministiseen elämänpolkuun. Tämä tarkoittaa sitä, että samat ongelmat, jotka lapsella on lapsuudessaan, nähdään jatkuvan myös aikuisuudessa. Deterministiseen puheeseen kuuluu usko tulevaisuudenkuvaan, jonka toteutuminen nähdään varmana. Näin ollen niin ympäristöllä kuin lapsella itselläänkään ei puheen mukaan ole juuri mitään tehtävissä, jotta tulevaisuudenkuvan toteutumisen voisi estää.

Tutkimuksissa on havaittu, että sosiaalisten ongelmien ylisukupolvisuus on todellinen ongelma myös Suomessa. Vanhempien huono-osaisuuden nähdään merkittävästi korottavan lapsen riskiä päätyä elämään huono-osaisen aikuisen elämää. Esimerkiksi vanhempien työttömyys lisää todennäköisyyttä sille, että myös lapsesta tulee aikuisena työtön. Mikäli siis vanhempien arvot ja asenteet sekä käyttäytymismallit eivät tue kouluttautumista, edes toisen asteen tutkinnon suorittaminen ei merkittävästi paranna lapsen työllisyyttä aikuisena. (Vauhkonen ym., 2017, s. 508–510.) Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat erityisen heikossa asemassa nuorina aikuisina. He elävät todennäköisemmin toimeentulotuen varassa, sairastavat enemmän mielenterveyden häiriöitä sekä tulevat tuomituiksi rikoksesta useammin kuin muut saman ikäiset. Yleisesti yhteiskuntaan kiinnittyminen esimerkiksi opiskelun tai työnteon kautta on kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille tilastojen perusteella vaikeampaa kuin muille. (Ristikari ym., 2016.)

Tulevat ongelma-aikuiset –diskurssi pohjautuu tutkimusten kanssa samankaltaiseen näkökulmaan. Lapsuuden haasteet esitetään diskurssissa vakavana asiana, koska niillä annetaan ymmärtää olevan vaikutusta lapsen tulevaisuuteen. Diskurssissa tunnistetaan ylisukupolvisuuden tematiikka sekä sen ratkaisemisen vaikeus. Tämä näkyy siinä, että diskurssissa ei esitetä, että yksilön valinnoilla olisi yksinomaan vaikutusta siihen, että tilanne korjaantuisi. Toisaalta diskurssissa ei tunnisteta muutoksen mahdollisuutta lainkaan, mikä tekee näkökulmasta kyynisen ja deterministisen..

Päihdenuorista tulee usein myös päihdeaikuisia, vanhemmat sanovat. Heidän lapsensa eivät pysty käymään töissä tai kouluttautumaan elämäntilanteensa takia. (Artikkeli 21)

Edellisessä otteessa puhutaan päihdenuorista ja päihdeaikuisista. Tässä yhteydessä päihdenuorilla tarkoitetaan huostaan otettuja lapsia, jotka ovat alaikäisinä alkaneet käyttää päihteitä ja jääneet niistä riippuvaisiksi. Päihdenuori on terminä stigmatisoiva eli leimaava. Termi antaa ymmärtää, että lasta kuvailee osuvimmin riippuvaisuus päihteistä. Näkökulmasta rajautuu pois se, että lapsessa olisi jotain hyvää tai hänellä olisi voimavaroja. Lapsesta puhuminen päihdenuorena viittaa siihen, että lapsella menee erittäin huonosti. Yllä olevassa esimerkissä sanotaan, että päihdenuoresta kasvaa usein myös päihdeaikuisen. Siinä annetaan ymmärtää, että päihteisiin riippuvaiseksi jäänyt lapsi ei suurella todennäköisyydellä pääse päihteidenkäytöstä eroon, vaan sama ongelma tulee jatkumaan myös sitten kun lapsi kasvaa täysi-ikäiseksi. Lapset määritetään tulevana ongelma-aikuisina.

Seuraavassa esimerkissä viitataan lastensuojelulaitoksissa kasvaneisiin lapsiin, jotka ovat nyt jo aikuisia. Tekstissä tulee esille, että kaksi kyseisessä lastensuojelulaitoksessa kasvanutta poikaa on nykyisin ”nistiäijä”. Termi nisti on halveksuva nimitys henkilöstä, joka käyttää huumeita.

Kokko [laitoksen työntekijä] kyselee Alilta [huostaan otettu lapsi] mitä eräälle ennen Outamossa [laitos] asuneelle pojalle kuuluu.

”Onko se elossa?”

”Se on nistiäijä”, Ali vastaa.

Kokko kyselee toisenkin pojan kohtaloa.

”Se on vielä nistimpi äijä.” (Artikkeli 35)

Deterministinen puhe on myös edellisessä otteessa läsnä. Vaikka siinä ei kerrota miksi kahdesta lastensuojelulaitoksessa kasvaneesta lapsesta on tullut aikuisina huumeidenkäyttäjiä, siinä luodaan mielikuvaa siitä, että laitoksen lapsilla on suuri todennäköisyys päätyä myöhemmin elämään päihderiippuvaisen aikuisen elämää. Tekstissä rajataan näkökulman ulkopuolelle kaikki muut lastensuojelulaitoksessa kasvaneet lapset, eli nykyiset aikuiset ja tuodaan esiin vain ne, joilla menee huonosti. Todennäköisyys sille, että lastensuojelulaitoksessa kasvaneesta lapsesta tulee päihteiden ongelmakäyttäjä aikuisena, vaikuttaa otteen perusteella suurelta.

Osassa artikkeleissa tulevat esille myös tutkimukset, joissa korrelaatio lapsen huostaanoton ja aikuisuuden haasteiden kuten kouluttamattomuuden välillä tuodaan esiin. Korrelaation osoitetaan seuraavassa esimerkkitekstissä olevan vahva. Deterministinen puhetyyli on läsnä.

Tutkimukset Suomessa ja muissa Pohjoismaissa kertovat systemaattisesti, että lastensuojelulaitoksiin sijoitetut lapset kohtaavat tavallisesti monenlaisia vakavia vaikeuksia myöhemmässä elämässään. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista vain alle puolet suoritti joko ylioppilastutkinnon tai ammattikoulun. Kaikkein todennäköisimmin tutkinto jäi suorittamatta niiltä, jotka sijoitettiin kodin ulkopuolelle ensimmäisen kerran teini-iässä. Juuri näitä nuoria sijoitetaan lastensuojelulaitoksiin. [--] Tutkinnon puuttuminen vaikeuttaa elämää dramaattisesti. (Artikkeli 34)

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten annetaan ymmärtää olevan hyvin vaikeassa tilanteessa aikuisina. Tutkinnon puuttumisen kerrotaan tuovan mukanaan myös muita ongelmia, mikä taas vaikuttaa lasten tulevaisuuteen ”dramaattisesti”, eli merkittävän kielteisesti. Huostaan otetuista lapsista ja heidän tulevaisuudestaan tekstiote ei anna mairittelevaa kuvaa. Siinä viitataan siihen, että lapsilla jää tutkinto suorittamatta erityisesti silloin, jos huostaanotto tapahtuu teini-iässä ja sijoituspaikka on lastensuojelulaitos. Lapsen elämän kerrotaan tällaisessa tapauksessa olevan aikuisena ongelmien kyllästävä.

4.3 Uhrin

Huostaan otettuja lapsia pyritään useissa artikkeleissa asettamaan uhrin rooliin. Uhri –diskurssiin kuuluu, että lapsen kerrotaan olevan olosuhteiden uhri, joka ei ole voinut vaikuttaa siihen, miksi hänet on otettu huostaan. Ympäröivillä olosuhteilla viitataan usein lapsen biologiseen perheeseen sekä kotioloihin, mutta myös yleisesti lapsuusajan sosiaalisiin suhteisiin. Uhri –diskurssiin kuuluu se, että lapsesta pyritään luomaan kuvaa, jonka perusteella ulkopuolinen voi häntä ymmärtää. Lapsen kuvaaminen uhrina kerää puoleensa enemmän empatiaa, kuin lapsen kuvaaminen moniongelmaisena. Syy-seuraussuhteiden esittelyn tarkoitus on luoda ymmärrystä sille, miksi lapsi on huostaan otettu ja miksi hän tarvitsee apua sekä suojelua.

Osassa artikkeleissa lasta kuvataan aktiivisena uhrina, joka vaikean lapsuutensa vuoksi oireilee omalla käytöksellään ja pyrkii tällä tavoin vastustamaan epäsuotuisia ympäröiviä rakenteita. Kun lapsi nähdään oireilevana uhrina, pyritään samalla antamaan selityksiä sille, miksi lapsi käyttäytyy tavalla, joka yhteiskunnallisesti aiheuttaa paljon paheksuntaa. Osassa artikkeleissa lapsi taas määrittyy passiivisena uhrina, eli henkilönä, joka kärsii haitallisen ympäristönsä vuoksi, mutta ei aktiivisesti toimi sitä vastaan, tai ainakaan sitä ei tekstissä kerrota.

Huostaanoton pääasialliset syyt liittyvät vanhempiin ja kotiin huomattavasti useammin kuin lapsen itseensä (De Godzinsky, 2014, s. 34–35). Tästä näkökulmasta uhri –diskurssin tavallisuus huostaan otettujen lasten kuvaamisessa on ymmärrettävää. Esimerkiksi väkivallan kohtaaminen on hyvin yleistä lasten elämässä ennen huostaanottoa (Hiitonen ja Heinonen, 2009, s. 53–59). Lapset kokevat väkivaltaa jopa niin paljon, että kaikki ei edes tule näkyväks ja riskinä on, että se sivuutetaan lastensuojelussa ja huostaanottoasiakirjoissa (mt).

4.3.1 Oireileva uhri

Osassa artikkeleissa nostetaan esille, miten huonolla käytöksellä lapsi oireilee jotain. Lapsen haastavalle käytökselle pyritään siis löytämään syitä rakenteellisista tekijöistä, eikä vain kuvamaan lasta yksilönä pahana tai epäonnistuneena, kuten moniongelmaisuus –diskurssissa tehdään. Koska syyt lapsen oireilulle kerrotaan löytyvän jostain muualta kuin lapsesta itsestään, rakentuu lapsesta kuva olosuhteiden uhrina.

Kun lasta kuvataan oireilevana uhrina, selitetään lapsen ongelmakäytöksen johtuvan esimerkiksi lapsen haastavista kotioloista sekä biologisista perhesuhteista. Lapsi kuvataan diskurssissa aktiivisena toimijana, joka pyrkii vastustamaan vallitsevia olosuhteita tai purkamaan ympäristötekijöistä johtuvaa pahaa oloaan oireilemalla. Aktiivisesta toimijuudestaan huolimatta lasta ei esitetä henkilönä, joka voisi ottaa kokonaistilanteen haltuun ja muuttaa sitä, sillä hänet kuvataan ennen kaikkea olosuhteiden uhrina.

Abdi [huostaan otettu lapsi] istuu ilman paitaa terassilla ja juo limua posliinisesta kahvikupista. Seuraavana päivänä edessä on matka käräjäoikeuteen. [--]

”Murto”, Abdi sanoo ja istahtaa terassin kaiteelle. [--] Murron kohde oli talo lähellä Outamoaa [lastensuojelulaitos].

”Se oli tyhmä juttu. En oo siitä ylpee.”

Abdi kertoo, että hänellä on viisi sisarusta. Äiti on yksinhuoltaja. Isä lähti jo kauan sitten. Isoveli tekee rikoksia.

”Äiti on liian kiltti.” (Artikkeli 35)

Lapsen rikollisen käytöksen esiintuonti viittaa usein siihen, että häntä pidetään pahantahtoisena nuorisorikollisena. Edellisessä tekstiotteessa ei kuitenkaan rakennu yksipuolinen kuva ongelmallisesti käyttäytyvästä lapsesta, vaan siinä pyritään rakentamaan ymmärrystä sille, miksi lapsi käyttäytyy rikollisesti. Lapsi kertoo otteessa, että hänen äitinsä on liian kiltti. Tämä viittaa siihen, että hänen äitinsä ei ole kyennyt rajaamaan lasta hänen tarpeidensa mukaisesti ja lapsi kokee

sen olevan yksi syy siihen, miksi hän käyttäytyy omaehtoisesti ja rajattomasti. Tekstissä tuodaan myös esille, että lapsen isä ei ole hänen elämässään ollut mukana pitkään aikaan. Tieto vahvistaa tarinaa siitä, että lapselle ei ole kotona asetettu riittävästi rajoja. Lapsen biologisista perhesuhteista kerrotaan lisäksi se, että lapsella on viisi sisarusta, joista ainakin yksi tekee haastateltavan lapsen tavoin rikoksia. Kotiolojen haastavuus tarkoittaa haastateltavan lapsen kohdalla siis sääntöjen puutetta sekä sisarusten antamaa rikolliseen käytökseen kannustavaa esimerkkiä. Tekstissä kuvataan nämä asiat selitystekijöinä sille, miksi lapsi käyttäytyy ongelmallisesti. Lapsen rikollinen käytös ei johdu edellisen tekstiotteen perusteella lapsen pahuudesta tai huonoudesta, vaan lapsi kuvataan kotiolosuhteitaan oireilevana uhrina.

Huostaan otettujen lasten kerrotaan kohdanneen elämänsä aikana paljon vääryyttä. Kaltoinkohtelu on asia, joka nousee useissa artikkeleissa esille. Huostaan otettujen lasten oireilevaa käytöstä selitetään artikkeleissa sillä, että he ovat itse voineet joutua aikaisemmin kaltoinkohdelluiksi

Milla sijoitettiin 14-vuotiaana nuorisokotiin ja otettiin pian huostaan. Syy ei suoraan ollut hänen lapsuudenkodissaan, vaan Milla oireili itse, koska hän oli kokenut pienempänä väkivaltaa. Lukio jäi kesken, samoin ensimmäinen yritys ammattiopinnoissa. (Artikkeli 36)

Aiemmillä väkivaltakokemuksilla rakennetaan edellä olevassa katkelmassa selitysmallia sille, miksi lapsi on otettu huostaan. Lapsen oma oireilu näyttäytyy ymmärrettävässä valossa, kun hänet kuvataan väkivaltaa kokeneena uhrina. Diskurssi sisältää ajatuksen siitä, että lapsi ei ole voinut tehdä mitään kaltoinkohtelun estämiseksi, joten on ymmärrettävää, että väkivaltakokemus on jättänyt lapseen syvät haavat, joita hän myöhemmin oireilee. Seuraavissa otteissa väkivaltakokemusten kerrotaan tarkoittaneen joidenkin lasten kohdalla seksuaalista hyväksikäyttöä.

Sijaishuoltoa tarvitseva lapsi on voinut joutua kokemaan jopa vuosia hoidon laiminlyöntiä ja pahoinpitelyä, pahimmillaan seksuaalista hyväksikäyttöä. Alle kouluikäisellä lapsella voi olla takanaan 5–10 sijoitusta.

On tilanteita, joissa lapsi oireilee hätäänsä ja hoitamattomuuttaan niin voimakkaasti, että joudumme kysymään, kuka auttaa ja miten lasta ylipäättään voidaan auttaa. (Artikkeli 3)

Hänet jouduttiin siirtämään pois kotoa teini-iän kynnyksellä, kun kävi ilmi, että hän oli käyttänyt pikkusisarustaan seksuaalisesti hyväksi. Samalla selvisi, että poika oli itsekin pikkulapsena ollut seksuaalisen kaltoinkohtelun uhri, siis muualla kuin kodissaan. (Artikkeli 10)

Seksuaalinen hyväksikäyttö esitetään kahdessa edellisessä esimerkissä pahimpana yksittäisenä syynä sille, miksi lapsi on huostaan otettu ja miksi hän oireilee käytöksellään. Jälkimmäisessä

otteessa lapsen kokema seksuaalinen hyväksikäyttö kerrotaan olleen syy sille, miksi lapsi on itse myöhemmin käyttänyt pikkusisarustaan seksuaalisesti hyväksi. Vaikka lapsen kuvataan siis olleen hyväksikäyttäjää, tuodaan esille, että lapsi on myös itse seksuaalisen hyväksikäytön uhri. Näin ollen lapsen muita vaarantavaa käytöstä kuvataan oireilun näkökulmasta, jolle syy löytyy menneisyydestä eli siitä, että lasta itseään on hyväksikäytetty.

Lapsi muistuttaa seuraavassa otteessa heittopussia, jota on siirrelty paikasta toiseen koko lapsuuden ajan. Huostaan otetun lapsen lapsuus on täynnä huonoja muistoja, jotka liittyvät keskeisesti siihen, ettei lapsi ole saanut mahdollisuutta kiintyä yhteen paikkaan. Lapsen kuvataan olleen tilanteessa uhri, jonka syystä tai toisesta on pitänyt elää liikkuvaa elämää lapsuudessaan.

[--] hän joutui pienenä lastenkotiin ja kiersi sen jälkeen nuorisokodista toiseen. Mihinkään ei uskaltanut juurtua, koska ennen pitkää oli jälleen vaihdettava kotia, paikkakuntaa ja koulua. Aina joutui olemaan se luokan uusi tyttö.
Teininä Siri vain biletti, oli koko ajan aineissa ja sai monta yliannostusta. (Artikkeli 9)

Lapsen kuvataan teini-ikässä oireilleen rajusti asettamalla vaaraan oman terveytensä huumeidenkäytöllä. Riskikäyttäytymistä kuitenkin selitetään tekstissä sillä, että lapsi on kokenut jatkuvaa juurettomuutta ja ulkopuolisuutta, sillähän joutui lapsuudessaan vaihtamaan ”kotiä, paikkakuntaa ja koulua” jatkuvasti. Tekstiotteen perusteella nämä kokemukset selittävät, miksi lapsella on ollut niin paha olo, että hän on teini-ikässä purkanut sitä huumeidenkäyttöön. Ongelmista huolimatta lapsesta ei kuitenkaan välity otteessa kuvaa moniongelmaisena, vaan ennemminkin uhrina, jonka haastava käytös johtuu jatkuvasta kiertolaisen elämästä.

4.3.2 Passiivinen uhri

Uhrina kuvattua huostaan otettua lasta ei artikkeleissa aina kuvata olosuhteiden vuoksi oireilevana henkilönä. Sen sijaan hänet kuvataan toisinaan passiivisena toimijana. Tällöin lapsen kerrotaan kärsivän ympäröivien tekijöiden vuoksi, mutta lapsen oireilevaa käytöstä ei diskurssissa tuoda esille, vaikka lapsella sitä olisikin. Osassa artikkeleissa lapsi on uhri oman perhetaustansa vuoksi ja osassa taas viranomaisten väärinkohtelun vuoksi.

Seuraavassa otteessa kerrotaan sijaisperheestä, jossa asuu huostaan otettuja lapsia. Otteessa viitataan lapseen ”rikottuina”. Tämä viittaa siihen, että muut ihmiset ovat tehneet jotain sellaista pahaa, mikä selittää lasten rikkoontumisen.

Arki uuvuttaa, koska lapsilla on aina takanaan kovia kokemuksia, vähintään se yksi hylkääminen.

[--] ”Haluaisin hänelle mahdollisimman normaalin lapsuuden. Se ei ole mahdollista – nämä lapset on kaikki rikottu. Mutta se ei ainakaan häntä auta, että hänelle syntyy taas uusi hylkäämiskokemus”, hän [sijaisvanhempi] kertoo. (Artikkeli 1)

Sijaisvanhemman kertomus arjen uuvuttavuudesta viittaa siihen, että perheessä asuvilla lapsilla on ollut ennen sijaisperheeseen muuttoa ”kovia kokemuksia”. Tällä viitataan yleisesti haastavaan lapsuuteen. Tekstissä kerrotaan, että yksi asia, joka yhdistää lapsia, on kokemus hylätyksi tulemisesta. Jokaisen huostaan otetun lapsen kerrotaan kokeneen hylätyksi tuleminen vähintään kerran elämässään. Tämä kuvataan erityisen paljon lasta vahingoittavaksi. Kokemus esitetään olevan niin haitallinen, että se on peruste sille, miksi lapsesta ei voi tulla enää ehjää. Edellinen tekstiote viittaa lapseen uhreina, jotka eivät ole voineet mitään sille, että ympäristö on heidät rikkonut.

Lapset esitetään uhri –diskurssissa henkilöinä, jotka ovat kokeneet paljon heidän kehitystä ja hyvinvointia vaarantavia asioita lapsuudessaan. Seuraavassa otteessa lasten kerrotaan olevan uhreja yhä edelleen myös huostaanoton jälkeen. Esimerkissä lasten biologiset vanhemmat kuvataan lapsen hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Lapset sen sijaan esitetään tekstiotteessa olosuhteiden uhreina, jotka eivät voi vaikuttaa vallitseviin olosuhteisiin, vaan joutuvat vain kokemaan ”epävarmuutta ja pelkoa”.

Joskus biologiset vanhemmat elättelevät toivoa, että lapsi palaisi heidän luokseen vielä monien vuosien jälkeenkin. Tämä saattaa aiheuttaa lapselle epävarmuutta ja pelkoa silloinkin, kun toiveen toteutuminen ei ole realistista.

Huostaan otetuilla lapsilla on suuret kuormat kannettavanaan. Kuormaa ei pitäisi lisätä epävarmuudella ja vaikeuttamalla kiintymyssuhteiden luomista. (Artikkeli 16)

Lapsilla kerrotaan edellisessä tekstiotteessa olevan ”suuria kuormia kannettavanaan”. Tällä voidaan viitata esimerkiksi vaikeisiin tunteisiin, joita lapsille on aiheutunut lapsuuden kokemusten myötä. Tunteidenkäsittely on haastava prosessi, jota voi verrata kuorman kantamiseen, varsinkin mikäli siihen liittyy traumaattisten kokemusten läpikäyntiä. Tekstissä kerrotaan lapsen biologisten vanhempien aiheuttavan lapselle uhkatekijän tilanteessa, jossa he haluavat huostaanoton purkua ja

lapsen muuttua takaisin heidän luo. Sen voi ajatella perustavanlaatuisesti uhkaavan lapsen hyvinvointia, koska tekstiotteen perusteella muodostuu kuva, että huostaan otettu lapsi joutuu tällöin pelkäämään sekä elämään epävarmuudessa. Lapsen määrittyä uhrina, jolla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä tapahtumiin, vaan ympäristö päättää siitä, miten se etenee.

Sosiaaliset ongelmat, jotka usein koskettavat huostaan otettuja lapsia ja heidän perheitään, kuvataan luettelomaisesti seuraavassa tekstiotteessa. Lasten kuvataan päätyneen huostaan otetuiksi, koska heidän kotioloihin ja perhesuhteisiin liittyy paljon haasteita. Tällaisia haasteita kerrotaan olevan esimerkiksi vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, perheen kokoonpanon muutokset sekä perheen huono taloudellinen tilanne. Myös maahanmuuttajaperheiden juurettomuuden kokemus nostetaan esille yhtenä haastavia kotioloja selittävänä tekijänä.

Lastenkotinuorten taustalla on monesti vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmia. Usein huoltaja on yksinhuoltaja tai perhe on uusperhe. Taloudellinen tilanne on tyypillisesti huono. Outamossa [lastensuojelulaitoksessa] on paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia. Heillä hankaluuksia voivat aiheuttaa juurettomuus sekä kulttuuriset ristipaineet. Kaikkien vanhemmat eivät osaa suomea, ja nuorillakin voi olla ongelmia kielen kanssa. Sekin vaikeuttaa koulunkäyntiä. (Artikkeli 35)

Edellisessä otteessa rakennetaan lasten ympärille uhri –diskurssia, koska siinä esitellään perusteita sille, miksi lapsi voi joutua lastenkotiin. Taustasyitä on useita ja minkään niistä ei voi nähdä johtuvan lapsesta. Katkelmassa lapset tulevat esille passiivisina uhreina, joiden kotiolot ovat aiheuttaneet lapsen ongelmallisen tilanteen mutta lapsen toimijuudesta ei sen sijaan puhuta.

Seuraavassa esimerkissä nuori kertoo omasta huostaanottokokemuksestaan. Puhujan mielestä hänen perhetilannettaan ei selvitetty ennen huostaanottoa tarpeeksi ja huostaanottoon ryhdyttiin liian kevyin perustein. Puhuja on ilmeisen tyytymätön viranomaisten toimintaan ja päätöksentekoon.

Minut otettiin huostaan 14-vuotiaana. Koen, ettei tilannettani kartoitettu perusteellisesti. Mielestäni olisi ollut olemassa muitakin vaihtoehtoja. Toivon, että perheen kokonaisvaltainen hyvinvointi käytäisiin läpi ja se otettaisiin huomioon lastensuojelun palvelutarvetta arvioitaessa. (Artikkeli 40)

Lapsen mukaan hänen mielipidettään huostaanottoasiassa ei kuultu. Tilanteessaan olisi ollut hänen mukaansa muitakin vaihtoehtoja, kuin huostaanotto 14-vuotiaana. Lukija ei voi tietää miten viranomaisprosessi on todellisuudessa mennyt, sillä teksti esittelee vain lapsen oman mielipiteen asiasta. Tekstissä lapsi kuitenkin asetetaan uhrin asemaan. Puhuja käyttää termiä ”perusteellisesti”

kuvatessaan sitä, miten hänen perhetilannetta ei selvitetty tarpeeksi. Sanavalinta vahvistaa ajatusta siitä, että viranomaiset eivät ole tarkastelleet lapsen tilannetta kaikilta osin ja huolellisesti, vaan ovat tietoisesti tai tiedostamatta jättäneet selvittämättä asioita, joilla olisi voinut olla merkittävää vaikutusta lopulliseen päätökseen huostaanotosta. Tekstin perusteella lapsi on joutunut taipumaan viranomaisten tahtoon ja näin olleen hänestä on tullut olosuhteiden uhri.

Mielivaltaisen viranomaiskohtelun uhriksi joutuneesta lapsesta rakennetaan kuvaa myös seuraavassa otteessa. Artikkelipätkässä kuvataan tilannetta, missä 14-vuotias nuori on haettu ”yllättäen kesken oppitunnin” ja viety sijaishuoltoon toiselle puolen Suomea. Lapsen elämän kerrotaan muuttuneen päivän aikana radikaalisti, mutta hän itse ei siihen ole tekstin perusteella voinut vaikuttaa.

Espoolainen [Kristiina Pakarinen](#) sai perjantaina adoptiopojaltaan huolestuttavan kuuluisen puhelun.

14-vuotias poika oli yllättäen haettu kesken oppitunnin yli 600 kilometrin päähän Oulujoen perhekotiin Muhokselle. Poliisit ja sosiaalialan työntekijät olivat odottaneet luokkahuoneen ulkopuolella.

”Poika soitti ja kertoi, että hänet on haettu koulusta ja hän on matkalla kohti perhekotiä”, 53-vuotias Pakarinen kertoo.” (Artikkeli 2)

Lapsen roolia voisi verrata pelinappulan asemaan edellisen katkelman perusteella. Lapsen hakeminen koulusta on tekstiotteen perusteella ollut lapselle yllätys ja hänet on viety koulusta suoraan toiselle puolen Suomea. Lapsi kuvataan mielivaltaisen kohtelun uhrina. Lapsella ei ole tekstiotteessa aktiivista roolia, vaan hänet esitetään passiivisena toimijana ja olosuhteiden uhrina.

4.4 Sankari- ja tuhkimotarinoiden päähenkilöt

Yksi positiivisimmista tavoista representoida huostaan otettuja lapsia Helsingin Sanomissa oli kuvata heidät henkilöinä, joilla menee hyvin elämässään. Nimitän tämän diskurssin lapsia sankari- ja tuhkimotarinoiden päähenkilöiksi. Tarinan sankari viittaa yksilöön, jolla on selviytymistaitoja. Sankaritarinan lapsena kuvattiin henkilöitä, joilla menee hyvin, koska he ovat itse tehneet töitä sen eteen. Tarinoiden tuhkimona taas kuvattiin henkilöitä, joiden elämä on mennyt parempaan suuntaan, koska lastensuojelujärjestelmä on toiminut ja huostaanotto on ollut lapsen elämänsuunnalle positiivinen asia.

Hyvä itsetunto ja tietoisuus omista voimavaroista ovat tärkeitä asioita silloin, kun nuori itsenäistyy sijaishuollosta. Niiden avulla nuori oppii luottamaan itseensä sekä omaan pärjäämiseensä. Pelkät yksilön omat kyvyt eivät kuitenkaan selitä onnistunutta itsenäistymisprosessia, vaan nuori tarvitsee tuekseen turvallisia ihmisiä, jotka kannattelevat ja kulkevat vierellä. (Känkänen, 2013, s. 271.) Tämä viittaa siihen, että lapsen hyvää elämäntilannetta eivät voi selittää yksistään joko yksilön henkilökohtaiset voimavarat tai ympäristötekijät. Näin katsottuna Helsingin Sanomissa esiintyvä diskurssi sankari- ja tuhkimotarinan lapsista on hyvin keinotekoinen. Lapsen toimijuus ja ympäristörakenteet eivät ole toisensa poissulkevia, vaan ne niillä on limittäin vaikutusta lapsen elämäntilanteeseen. Sankaritarinat ja tuhkimotarinoissa ne kuitenkin tulevat esiin erillisinä asioina.

4.4.1 Tarinoiden sankari

Lapset, jotka kuvattiin sankaritarinoiden kautta, määriteltiin pärjääviksi henkilöiksi, jotka ovat tehneet töitä sen eteen, että lapsuuden ongelmat ovat jääneet taakse. Sankaritarinoiden lapset käyvät aikuisiksi tultuaan töissä, opiskelevat tai ovat muuten ”hyödyllisiä yhteiskunnalle”.

Sankaritarinoiden lapset ovat tehneet yksilöinä valintoja, jotka ovat ohjanneet heitä eroon sosiaalisista ongelmista. Diskurssissa huostaan otetut lapset esitetään henkilöinä, joilla on taito pärjätä itsenäisesti ja jotka onnistuvat elämässä.

Hän on melkein 19-vuotias, valmistunut kokiksi ja uskoo jo selviävänsä itsenäisenä nuorena naisena. (Artikkeli 29)

Olen asunut yksiossö Helsingissä kesän alusta asti ja alan pian lukea Poliisiammattikorkeakoulun pääsykokeisiin. (Artikkeli 40)

Maaliskuussa valmistun lähihoitajaksi. Minulla on jo kokin opinnot suoritettuna ammattikoulusta, ja tavoitteena on suorittaa vielä sairaanhoitajan tutkinto. Lisäksi työskentelen vapaaehtoisena Osallisuuden aika -järjestössä, jossa kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset kehittävät lastensuojelua yhdessä. (Artikkeli 40)

Edellisissä kolmessa otteessa ovat äänessä huostaan otetut lapset itse. Kahdessa ensimmäisessä katkelmassa henkilöt ovat jo täysi-ikäisiä, kun taas kolmannesta esimerkistä henkilön ikä ei tule esille. Joka tapauksessa, kaikissa kolmessa tekstissä lapsi esitetään selviytyjänä, sillä niissä kerrotaan henkilöiden joko opiskelleen tai suuntaavan opiskelemaan. Kaikki kolme henkilöä ovat menestyneet opiskeluissa, joten sen voi ajatella viittaavan heidän hyviin elämänhallintataitoihin.

Toisin sanoen diskurssissa kuvataan lapsia toimijoina, jotka omasta ansiostaan ovat saaneet suoritettua tutkinnon.

Tarinan sankarina esitetty henkilö kuvataan usein juuri kouluttautumisen ja työnteon kautta, koska se on yksinkertainen mittari, jolla yhteiskunnan täysvaltaista jäsenyyttä voidaan korostaa. Huostaan otetun lapsen selviytymiskyvyistä tuli esille myös muunlaisia esimerkkejä. Tällainen on artikkeli, jossa kerrotaan pian täysi-ikäistymisen jälkeen raskaaksi tulleesta naisesta, Millasta, joka on nuorempana ollut huostaan otettu. Millalla kerrotaan olevan paljon sellaisia voimavaroja ja taitoja, mitkä auttavat häntä pärjäämään elämässä.

Milla [entinen huostaan otettu lapsi] sanoo, että hänen taustansa on joskus myös vahvuus. Se tekee tarkkaavaiseksi.

”Olen jotenkin erityisen hereillä, kun olen lasteni kanssa. Olen herkkä vaistoamaan heidän tunteitaan ja tarpeitaan.” (Artikkeli 36)

Tekstiotteessa kerrotaan, miten Milla osaa hyödyntää taustansa ollessaan lastensa kanssa.

Vaikeasta taustasta on näin ollen tullut Millan vahvuus, sillä se on tehnyt hänestä paremman äidin. Tämä näkyy tekstin mukaan siinä, miten nainen osaa vaistota lastensa tunteita sekä tarpeita hyvin herkästi. Millan viitataan siis olevan hyvä äiti, koska hän on tietoinen omista voimavaroistaan ja osaa käyttää niitä. Tekstiotteessa muodostuu kuva itsenäisesti pärjäävästä nuoresta aikuisesta.

4.4.2 Tarinoiden tuhkimo

Tuhkimotarina viittaa ”ryyysistä rikkauksiin” tyyppiseen satuun. Artikkeleissa tuhkimotarinan lapsina kuvattiin henkilöitä, jotka eivät ole saaneet parhaita mahdollisia lähtökohtia elämälleen, mutta joiden elämästä tuli hyvää, koska ulkopuoliset rakenteet mahdollistivat sen.

Tuhkimotarinoissa lastensuojelujärjestelmän huostaanottoineen kerrotaan auttaneen lasta.

Seuraavassa esimerkissä huostaan otettu lapsi itse kertoo, miksi huostaanotto on ollut hänen kohdallaan hyvä ratkaisu. Katkelmassa korostuu huostaanoton positiiviset vaikutukset lapsen elämään ja siinä tulee esille, että lapset moninaiset ongelmat ovat ainakin osin ratkenneet kodin ulkopuolella asumisen myötä. Ulkoiset rakenteet ovat siis toimineet ja auttaneet lasta.

Huostaanotto oli paras ratkaisu, koska minulla ja vanhemmillani oli ylitsepääsemättömiä ongelmia. Meillä oli kotona paljon riitoja sekä minun että vanhempien välillä, eikä kotona ollut hyvä olla”, kertoo [Alma](#), 14.

[--] Alma aikoo asua sijaisperheessä ainakin peruskoulun loppuun asti. Hän toivoo, että asiat ratkeavat kotona ja hän voisi vielä muuttaa takaisin kotiin.

”Moni asia on jo järjestynyt. Olen muuttunut positiivisemmaksi ja näen asiat paremmassa valossa. Tulevaisuuteni näyttää hyvältä.” (Artikkeli 40)

Lapsi kertoo tekstiotteessa olevansa myös itse huostaanottoon tyytyväinen. Onnistuneen huostaanoton vuoksi lapsi kokee olotilansa kohentuneen ja näkee myös tulevaisuutensa hyvänä. Vaikeudet kotona liittyivät riitoihin vanhempien kanssa mutta myös suhde vanhempiin on parantunut aiemmasta. Lapsi kuvataan onnekkana, sillä hänen elämässään asiat ovat järjestyneet parhain päin huostaanoton aikana. Tulevaisuuteen liittyvä toiveikkuus on lapsen puheessa myös vahvasti läsnä.

Tuhkimotarista esimerkin antaa myös artikkeli, jossa on haastateltu tunnettua suomalaista näyttelijää. Henkilön nykyisen hyvän elämäntilanteen viitataan johtuvan huostaanotosta. Ulkoisten rakenteiden vaikutus on ollut tekstin perusteella merkittävä.

Lastenkotiin joutuminen oli surkea käänne elämässä, mutta juuri siellä Pamela Tola alkoi näytellä. Vuoden kuluttua Tola ja hänen kolme sisarustaan sijoitettiin perheeseen. Sitten kasvattivanhemmat veivät hänet Joensuun vapaaopiston teatteriryhmään. Sinne hän jäi. [--] Tola jatkoi näyttelemistä, ja 20-vuotiaana hän pääsi toisella yrittämällään Teatterikorkeakouluun. (Artikkeli 37)

Tekstikatkelmassa tulee esille, miten näyttelijä kokee huostaanoton olleen rankka kokemus lapsuudessa. Artikkelissa kuitenkin yhdistetään sijaisperheessä asuminen ja näyttelemisharrastuksen aloitus yhteen, mikä viittaa huostaanoton positiivisiin vaikutuksiin lapsen elämässä. Otteen perusteella muodostuu mielikuva siitä, että jos lapsi ei olisi muuttanut asumaan sijaisperheeseen, ei hän olisi välttämättä alkanut näytellä ja hänestä ei olisi tullut tunnettua näyttelijää.

Tuhkimotarinan lapsesta muistuttaa kertovan myös seuraava tekstiote. Tarina on hyvin perinteinen tuhkimotarina, jossa ”yksin hylätty romanipoika”, adoptoidaan lastenkodista rakastavaan perheeseen. Katkelmassa kerrotaan lapsesta, jolla ei ole mitään syntyessään, mutta joka pääsee asumaan välittävään perheeseen hyvän.

Marko Grönstrand syntyi Tukholmassa 1984. Hän kertoo olleensa täysin yksin hylätty romanipoika.

Tukholmasta Grönstrand päätyi turkulaiseen lastenkotiin. Eräänä päivänä lastenkodin työntekijän veli kävi vaimonsa kanssa tutustumassa paikkaan. He huomasivat siellä kolmivuotiaan Markon.

Työntekijän veli ja tämän vaimo adoptoivat pojan lapsekseen.

Rakastava perhe oli Marko Grönstrandin kultalusikka. (Artikkeli 14)

Tekstiotteessa käytetty sanavalinta ”kultalusikka” viittaa varallisuuteen, niin henkiseen kuin maalliseenkin. Lapsen voi sanoa ”syntyneen kultalusikka suussaan”, mikä viittaa siihen, että lapsi on syntynyt perheeseen, jossa lapsi saa kaiken tarvitsemansa – ja ehkä hieman enemmänkin. Esimerkkitekstissä huostaan otetun lapsen adoptoinutta perhettä kuvataan lapsen kultalusikkana, eli paikkana missä lapsesta huolehditaan ja missä hän saa kaiken tarvitsemansa. Toisin sanoen lapsi on erittäin onnekas saadessaan tällaisen ”kultalusikan” itselleen. Tekstiotetta voi pitää malliesimerkkinä tuhkimotarinarista sekä kertomuksena lapsesta, jonka elämään huostaanotto on vaikuttanut positiivisesti.

Artikkeleissa annettiin ymmärtää, että tarinoiden tuhkimoiden nykyinen elämä on lähestulkoon poikkeuksetta hyvää. Nykyhetken ei liitetä ongelmia, kuten riitelyä vanhempien kanssa tai kokemusta hylätyksi tulemisesta. Sen sijaan diskurssissa keskitytään vertaamaan nykyhetken paremmuutta suhteessa menneeseen.

5. Johtopäätökset

Huostaan otettujen lasten julkisuuskuva Helsingin Sanomissa vuosina 2017 ja 2018 oli pääosin ongelmien kyllästämä, vaikka lapsista puhuttiin myös positiivisten asioiden, kuten henkilökohtaisten onnistumisten, kautta.

Lapsia kuvattiin kielteisessä valossa moniongelmaisuus –diskurssissa. Siinä keskitytään lasten ongelmiin, kuten käytöshäiriöihin, päihteidenkäyttöön, ylivilkkauteen ja elämäntaitojen puutteeseen. Ongelmat kuvataan lasten ominaisuutena esimerkiksi siten, että lapsen kerrotaan olevan ”päihderiippuvainen” tai ”paatunut rikollinen”.

Myös tulevat ongelma-aikuiset –diskurssi kuvasi lapsia kielteisessä valossa. Siinä lapsista rakennetaan kuvaa henkilöinä, joiden elämänhaasteet eivät tule loppumaan, vaan ne jatkuvat suurella todennäköisyydellä myös lasten tulevaisuudessa. Diskurssissa on näin ollen vahva deterministinen kaiku.

Uhri –diskurssissa huostaan otetut lapset kuvataan omien perhesuhteiden ja kotiolojen sekä mielipuolisen viranomaiskohtelun vuoksi kärsivinä uhreina. Keskeistä näkökulmassa on, että siinä tarkastellaan lapsen tilannetta ymmärtämisen näkökulmasta. Lapsen voidaan kertoa käyttäytyvän esimerkiksi rikollisesti, mutta lapsesta ei siitä huolimatta muodostu kuvaa pahatahtoisena henkilönä kuten moniongelmaisuus -diskurssissa.

Neljänteen diskurssiin kuuluvat tarinat onnistumisista. Diskurssi jakautuu kahtia sankari- ja tuhkimotarinoihin. Sankaritarinaa rakensivat artikkelit, joissa huostaan otettujen lasten kuvattiin olevan onnistujia omien valintojensa ja tekojen ansiosta. Tarinoiden tuhkimoina taas voi kuvata niitä lapsia, joiden elämän kerrotaan artikkeleissa menneen kohti positiivista suuntaa, koska ympäristötekijät ovat mahdollistaneet sen.

5.1 Lasten määrittelyä ongelman kautta

Kolmessa diskurssissa neljästä lapset määritellään ongelmien kautta. Lapsen kuvaaminen sekä moniongelmaisena, tulevana ongelma-aikuisena että uhrina korosti ongelmia lapsen elämässä. Vaikka lasten kuvaaminen kahden ensimmäisen diskurssin mukaisesti olikin huomattavasti kielteisempi viitekehys kuin uhrina kuvaaminen, nähdään myös uhri-näkökulmassa lapsi ongelmien

kautta. Tällöin lapset kuvataan olosuhteiden vuoksi kärsijöinä, eikä pahantahtoisina yksilöinä. Siitä huolimatta heidät tuodaan artikkeleissa poikkeuksetta esiin lasten elämään liittyvien ongelmien kautta.

Selkeästi positiivisimmassa valossa huostaan otetut lapset tulevat esille, kun heidät esitetään tarinoiden sankareina ja tuhkimoina. Tässä diskurssissa elämään liittyvät ongelmat eivät juuri saa tilaa. Mikäli lapsia kuvataan tarinoiden sankarina tai tuhkimona, voidaan samassa yhteydessä puhua vanhoista ongelmista, mutta nykyhetkeen liittyvät mahdolliset ongelmat rajataan diskurssin ulkopuolelle.

Huostaan otettujen lasten julkisuuskuvaa Helsingin Sanomissa ei siis voi kutsua kielteiseksi, koska mukana on myös diskurssi sankari- ja tuhkimotarinoiden päähenkilöstä. Siinä esimerkiksi korostetaan lasten voimavaroja. Tästä huolimatta kutsun huostaan otettujen lasten mediavälitteistä kuvaa ongelmasävytteiseksi. Johtopäätös mukailee loppupäätelmää, johon myös australialaisessa tutkimuksessa huostaan otettujen lasten julkisuuskuvasta päädyttiin (kts. Riggs ym., 2009).

Huostaan otettuihin lapsiin kohdistuva negatiivinen lataus voi johtua siitä, että mediassa pyritään herättämään lukijan tunteita kuvaamalla asioita tunnepitoisesti. Asioiden kärjistäminen ja yksipuolisesti esittelemineen liittyy kaupallisen median logiikkaan, sillä sen avulla pyritään parantamaan median sisällön myyntiä (Väliverronen, 2009, s. 13–15). Kun huostaan otetuista lapsista puhutaan yksipuolisesti ongelmallisina, voi se herättää lukijassa monenlaisia tunteita. Esimerkiksi eräässä artikkelissa puhuttiin lapsista ”paatuneina rikollisina”. Sanavalinta viittaa tunteettomaan pahantekijään, joka on yhteiskunnan näkökulmasta jo ”menetetty tapaus”. Kun kuvaus paatuneesta rikollisesta yhdistetään alaikäiseen lapseen, sisältää mielikuva paljon ristiriitaa, koska perinteisesti lapsi nähdään vasta kehityksessä olevana viattomana henkilönä. Tällaisen mielikuvaparin rakentaminen herättää paljon ristiriitaisia tunteita. Kärjekkäiden sanavalintojen käyttäminen voi olla toivottavaa median markkinalogiikan näkökulmasta, jos sensaatiohakuisuuden uskotaan tuovan enemmän lukijoita ja sitä kautta voittoa (mt).

Lapset joutuvat huostaan otetuiksi lukuisista eri syistä. Nämä syyt tulivat esille monipuolisimmin silloin, kun artikkelissa kuvattiin lapsia uhrin näkökulmasta. Huostaanoton syynä korostettiin paitsi lasten kotioloja myös lasten rajatonta käytöstä. Näin ollen uhri –diskurssissa huostaanotto ei selittynyt pelkästään jommallakummalla, vaan haasteita nähdään molemmissa. Keskeistä on, että uhri-diskurssissa lapsen ongelmalliselle käytökselle annetaan erilaisia selityksiä. Yksi tällainen on lapsen väkivaltakäytöksen selittäminen sillä, että lapsi oireilee kokemaansa seksuaalista hyväksikäyttöä.

Huomiota herättää myös, miten diskurssit jakautuvat artikkelin aihepiirin mukaan. Huostaan otetut lapset voidaan sijoittaa joko laitos- tai perhehoitoon, joten molemmat sijaishuoltomuodot tulivat luonnollisesti esille artikkeleissa. Diskurssit eivät kuitenkaan jakautuneet tasaisesti perhehoitoa ja laitoshoidon käsittelevien artikkeleiden välille. Uhri- diskurssi ja onnistumistarina –diskurssi olivat sellaisia, jotka pystyi paikantamaan artikkeleista, joissa puhuttiin molemmista, mutta moniongelmaisuus –diskurssi sekä tulevat ongelma-aikuiset –diskurssi tulivat lähinnä esiin artikkeleissa, joissa puhuttiin laitoshoidon sijoitetuista lapsista.

Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto. Mikäli laitoshoidon sijaishuoltopaikkana päädytään, löytyvät syyt siitä, että lapsi tarvitsee vahvempaa huolenpitoa kuin mitä perhehoidossa olisi saatavilla. (Laakso, 2009.) On yllättävää miten selkeästi diskurssit jakautuvat sen perusteella, asuuko lapsi perhehoidossa vai laitoshoidossa. Tutkimuksen perusteella voisi siis varovaisesti sanoa, että laitoshoidossa asuvia lapsia määritellään mediassa useammin ongelmien kautta kuin perhehoidossa asuvia lapsia.

Keskeinen ero diskurssien välillä on myös siinä, minkälaisena suhde yksilön ja ympäristötekijöiden välillä esitetään. Diskursseissa nähdään hyvin eri tavoin se, mikä vaikutus yksilöllä, eli lapsella itsellään, on omaan tilanteeseensa ja minkälainen vaikutus taas ympäröivillä rakenteilla on lapsen tilanteeseen. Painotukset vaihtelevat ja osin ne ovat erittäin jyrkästi jakautuneita.

Moniongelmaisuus –diskurssiin sisältyy vahva yksilönäkökulma. Siinä lapsesta luodaan kuvaa joko pahana tai vaikeana ihmisenä. Lasta ei pyritä tarkastelemaan osana yhteisöä, vaan hänet nähdään yksilönä. Artikkeleissa, joissa moniongelmaisuus –diskurssi on havaittavissa, lapsia kuvataan negatiivisesti haasteellisesti käyttäytyviksi, osaamattomiksi ja sairiksi. Ympäristötekijöiden vaikutusta edellä mainittuihin asioihin ei tuoda diskurssissa esiin. Tulevat ongelma-aikuiset –diskurssi on siinä mielessä poikkeava, että niin yksilön kuin ympäristötekijöidenkään vaikutusta ei siinä juuri korosteta. Sen sijaan diskurssissa on deterministinen kaiku, koska niin yksilön omalla toiminnalla kuin ympäröivillä rakenteillakaan ei nähdä olevan vaikutusta siihen, minkälainen lapsen tulevaisuudesta tulee.

Uhri –diskurssissa yksilön ja ympäristötekijöiden suhde näyttäytyy muista diskursseista poiketen vuorovaikutteisena. Uhri –diskurssissa yksilön voidaan kuvata esimerkiksi käyttäytyvän haastavasti, mutta näkökulma ei kuitenkaan rakenna hänestä mielikuvaa pahana tai vaikeana ihmisenä. Sen sijaan ympäristötekijöiden vaikutus yksilön toimintaan tunnustetaan diskurssissa ja yksilön käytöstä selitetään laajemmilla rakenteellisilla tekijöillä.

Onnistumistarinat ovat muista poikkeava diskurssi. Siinä on nähtävissä sekä yksilönäkökulmaa korostavat sankaritarinat että ympäristötekijöiden vaikutusta korostavat tuhkimotarinat. Jako sankareiden ja tuhkimoiden välillä on selkeä. Sankaritarinoissa ei tule esille muuta kuin yksilön tekemät asiat ja tuhkimotarinoissa korostuvat rakenteiden vaikutus lapsen elämään.

Jakoa yksilön ja ympäristötekijöiden vaikutuksen välillä on kuitenkin mahdoton tehdä reaali maailmassa. Nämä kaksi asiaa sekoittuvat toisiinsa, joten on vaikea osoittaa, mikä vaikutus ihmisen elämään on hänen omalla toiminnallaan ja mikä vaikutus ulkopuolisilla tekijöillä. Helsingin Sanomien artikkeleissa jako tuli esille kuitenkin melko jyrkästi. Useimmissa diskursseissa korostui selkeästi joko yksilön oma tai ympäristötekijöiden vaikutus lapsen elämäntilannetta selittävinä tekijöinä.

Jako yksilön ja ympäristön välisen vastuun välillä on myös mielekästä tuoda esiin. Esimerkiksi Pekkarinen (2010) on sitä mieltä, että lapset esitetään usein joko turvaa tarvitsevinä uhreina tai pahaa tekevinä yksilöinä. Tämä kahtiajakautuminen tuli tutkimuksessani selkeästi esiin. Aaltosen ja Heikkisen (2013) mukaan lapset kuitenkin useimmiten nähdään yhteiskunnan muutoksilta suojelua tarvitsevinä uhreina. Tutkimukseni perusteella näyttää, että tällainen puhetapa on olemassa mutta sitä ei voi sanoa yleisimmäksi. Lasten kuvaaminen ongelmallisina, jopa pahantahtoisina, on aivan yhtä tavallista, ellei jopa yleisempää.

5.2 Pohdintaa

Lapsen päätyminen huostaan otetuksi on sosiaaliviranomaisten viimesijainen teko ja laki velvoittaa, että ennen sitä on avohuollon toimenpiteet pitänyt todeta riittämättömiksi (Lastensuojelulaki 2007). Näin ollen voi ajatella, että lapsella, joka tulee huostaan otetuksi, on sellaisia ongelmia elämässään, mitkä eivät ratkea, mikäli lapsi asuu kotonaan. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että silloin kun huostaan otetut lapset nousevat aiheeksi mediassa, tulevat esille myös heidän elämäänsä liittyvät ongelmat, koska juuri ne ovat johtaneet huostaanottoon.

Näkökulmani mukaan suurelle yleisölle mielikuva huostaan otetuista lapsista muodostuu median välityksellä. Median vaikutusvallasta ollaan montaa mieltä ja median vaikutusta ihmisten asenteisiin ja mielipiteisiin on mahdoton todistaa (esim. Kunelius, 2012, s. 147). Siitä huolimatta voidaan nähdä, että media vaikuttaa siihen, mistä aiheista keskustellaan ja mikä näkökulma saa

julkisessa keskustelussa hegemonisen aseman (Nieminen ja Pantti, 2012, s. 27–31). Jos siis mediassa kuvataan lapsia ”ongelmallisina laitoshoidetuina” tai ”paatuneina rikollisina”, ohjaa se ihmisiä näkemään lapset hyvin yksipuolisesta ja negatiivisesta viitekehyksestä käsin.

Esimerkiksi juuri tällainen laitoshoidossa asuvien lasten leimaaminen moniongelmaisiksi tai tuleviksi ongelma-aikuisiksi on vakava huolenaihe. Se voi aiheuttaa yhteisössä moraalisen paniikin, jolloin lapset nähdään yhteisöä sisältä päin rapauttavina henkilöinä. Moraalisen paniikin yhtenä seurauksena on, että uhkana kuvattuihin henkilöihin voi kohdistua vihamielisyyttä (Aitamurto, 2005, s. 4–5). Lapsen kohdistuva kielteisen palautteen kierre on erittäin vahingollista, koska sillä voi olla vaikutusta lapsen minä-kuvaan ja itsetuntoon (Pekkarinen, 2010). Koska nuoruus on aikaa, jolloin lapsen identiteetti muokkaantuu merkittävästi, tulisi olla erittäin varovainen siinä, miten lapsista puhutaan. Identiteetin kehittymisprosessia tulisi tukea, eikä heikentää kohdistamalla lapsiin ennakkoluuloja. Oli syy huostaan ottoon mikä vain, ansaitsee jokainen huostaan otettu lapsi tukea ja hyväksyntää ympäröivältä yhteiskunnalta. Lapsen kuvaaminen julkisessa puheessa ”paatuneena rikollisena”, eli menetettynä tapauksena, ei tue yksilöä.

Toisaalta huostaanotto ja kodin ulkopuolella asuminen on vain yksi osa lapsen elämää. Lapsi itse voi kokea, että häntä määrittää moni muu asia enemmän kuin se, että hän on huostaan otettu. Esimerkiksi monille nuorille nuorisokoti on vain paikka missä asua, kun muitakaan vaihtoehtoja ei ole (Reinikainen, 2009, s. 47–49). Tämän voi ajatella viittaavan siihen, että sijaishuollossa asuminen ei välttämättä kaikissa nuorissa herätä suuria tunteita, tai se ei ainakaan ole elämää keskeisesti määrittävä asia. On mielestäni tärkeää huomioida, että lapset ja nuoret voivat nähdä tilanteensa aivan erilaisesta näkökulmasta, kuin mistä lasten perhe, viranomaiset tai aivan ulkopuoliset ihmiset sen näkevät. Lapset voivat itse painottaa eri asioita kuin aikuiset.

Tutkimus toteutettiin diskurssianalyysin avulla, eli tutkin puheen ja kielen välityksellä rakentuvaa sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysin avulla ei ole mahdollista saada yhtä oikeaa vastausta selville, vaan kielestä ja puheesta tehtyjä tulkintoja voi olla monenlaisia. Tärkeää on se, että tutkija esittelee reitin, mitä kautta johtopäätöksiin on päässyt. (Jokinen ym., 2016.) Tässä mielestäni tutkimukseni onnistui. Tutkimuksen avulla paikannettiin neljä huostaan otettuja lapsia kuvaavaa diskurssia. Osa näistä diskursseista tuli artikkeleissa erittäin selkeästi esille. Tällaisia olivat moniongelmaisuus ja uhri –diskurssit. Myös sankari- ja tuhkimotarina –diskurssit erottuivat kirkkaasti, mutta niitä oli löydettävissä määrällisesti vähemmän tutkimusaineistosta kuin kahta edellä mainittua. Tulevat ongelma-aikuiset -diskurssi sen sijaan ei ollut aluksi selkeästi havaittavissa ja sitä esiintyi määrällisesti vähemmän.

Tutkimuksen eettisenä ristiriitana voi pitää sitä, että se tuottaa tietoa, joka luokittelee lapsia tietynlaisiin kategorioihin. Vaikka tutkimuksen tarkoitus on tuoda näkyviin se tapa, miten mediassa huostaan otetuista lapsista puhutaan, tuottaa se samalla tietoa, joka jaottelee lapsia sellaisiin kategorioihin, mitä ei ennen ole ollut olemassa. On vaara, että yleisö ymmärtää kategoriat tutkijan näkökulmasta väärällä tavalla ja tulkitsee ne lapsia leimaaviksi. Tutkimuksen tarkoitus on kuitenkin ollut paljastaa, mistä näkökulmasta huostaan otettuja lapsia mediassa kuvataan. Paikannetut diskurssit ovat tämän työn lopputulos, mutta niitä ei ole tarkoitettu siihen, että huostaan otetuista lapsista voisi puhua kategorioiden kautta. Ihmisten luokittelu kategorioihin ei ole mielekästä, eikä sen vuoksi ole missään määrin tutkimuksen tavoite. Kategorioiden tarkoitus ei ole siis kuvata huostaan otettuja lapsia, vaan ainoastaan tapaa, jolla mediassa huostaan otetuista lapsista puhutaan.

Stein (2006) kritisoi sitä, että huostaan otetut lapset kuvataan yhdenmukaisena ihmisryhmänä. Tutkimustulokseni perusteella näyttää, että mediavälitteinen kuva on melko yksinkertaistava, mutta myös vaihtelua esiintyy jonkin verran. Steinin rakentamat kategoriat huostaan otettujen lasten elämänpoluista nuorina aikuisina tulevat esille tutkimustuloksissani osin. Steinin kategoriaa ”elämässä eteenpäin suuntaavista nuorista” voi verrata diskurssiin tarinoiden sankareista ja tuhkimista. Sen sijaan Steinin määrittelemät ”sinnittelijä nuoret” eivät tule selkeästi tutkimustuloksissani esiin. ”Uhreilla” on Steinin mukaan paljon huonoja elämäkokemuksia ja kasaantuneita vaikeuksia. Tämä tulee esille sekä moniongelmaisuus -, tulevat ongelma-aikuiset - että uhri –diskurssissa.

Lisätutkimusta tarvitaan etenkin siitä näkökulmasta, miten lapset ja heidän perheensä näkevät median tavan kuvata sekä lastensuojelun asiakkuutta että kodin ulkopuolista sijoitusta. Asiakkaan oma ääni olisi tärkeää saada näkyviin, jotta pystytään ymmärtämään, mikä vaikutus mediavälitteisellä kuvalla on lastensuojelun asiakkaaseen ja hänen perheeseensä. Määritelmä huostaan otetuista lapsista on tutkimukseni näkökulmasta sosiaalinen konstruktio. Toisin sanoen ymmärrys siitä rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Hacking, 1999). Tapa, miten huostaan otettu lapsi ymmärretään, riippuu ennen kaikkea siitä, kenellä määrittelyvalta on (mt). Lasten oma ääni pääsee kuitenkin yhteiskunnassa harvoin esille (Helavirta, 2007, s. 630). Lapsilla itsellään on siis harvoin valtaa vaikuttaa itseään koskevaan määrittelyyn. Tähän tulisi tutkimuksen avulla puuttua ja edistää lasten positiota tiedon määrittäjinä.

Myös mediavaikuttamiseen liittyen tulisi tehdä lisää tutkimusta. Sosiaalityöntekijöiden mediavaikuttamista on viime aikoina tutkittu Suomessa ja on havaittu, että sosiaalityöntekijät kohtaavat haasteita sen toteuttamisessa (Tiitinen 2019). Jotta mahdollisuudet osallistua

mediadiskurssien muokkaamiseen paransivat, tarvitaan ensin tutkimusta siitä, miten sosiaalityöntekijöiden mediavaikuttamisen keinoja sekä taitoja voitaisiin kehittää.

Tutkimukseni huostaan otettujen lasten mediavälitteisestä kuvasta paikantuu osaksi sosiaalityön julkisuuskuvan ja sosiaalityön mediavaikuttamisen tutkimuskenttää. Laajemmassa perspektiivissä voi puhua rakenteellisen sosiaalityön tutkimuksesta. Julkisuuskuvan sekä mediavaikuttamisen tutkimisen näkökulma on vielä melko uusi asia suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa, sillä niistä tehdyt tutkimukset ovat ilmestyneet pääsääntöisesti 2000-luvulla. Sosiaalityötä ja viestintää yhdistävää tutkimusta olisi tärkeää edistää, sillä sosiaalityö hyötyisi siitä, että viestintäosaaminen nähdään voimavarana. Sosiaalityön kysymyksistä ja ilmiöistä viestiminen lisäisi yhteiskunnallista keskustelua aihepiireistä ja toisi niihin mukaan asiantuntijanäkökulman. Tämä on tarpeen, jotta mediadiskurssit rakentuvat monipuolisemmiksi.

6. Lähteet

- Aaltonen, S. & Heikkinen, A. (2009). Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) (2009). Lastensuojelun ytimissä. 197-208.
- Aitamurto, T. (2005). Kun tavallinen tappaa. Sosiaalisen ongelman käsittely Heinojen surman herättämässä mediamyrskyssä. Nuorisotutkimus. 1-15.
- Aldridge, M. (1994) Making social work news. Routledge.
- Ayre, P. (2001). Child protection and the media. Lessons from the last three decades. *The British Journal of Social Work* 31 (6). 887-901.
- Berger, A. (2007). *Media and Society. A Critical Perspective*. 2nd edition. Series in Mass Communication. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism*. London.
- De Godzinsky, V (2014). Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267.
- Degerlund, M. (2015). Lastensuojelun mediavälitteinen julkisuuskuva. Diskurssianalyttinen tutkimus Yleisradion uutissivuston ja Helsingin Sanomien kirjoituksista. Pro gradu. Itä-Suomen yliopisto.
- Ervasti & Tuulensalo (2004). Lapsikeskeisyys sijoitusprosessissa. Raportissa Jokinen, J. (toim.) (2006). Huostaanottotyöryhmän raportti, 47.
- Fairclough, N. (1997). *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fox, A. & Berrick, J. (2007). No one ever asked us. A review of children's Experiences in Out-of-Home Care.
- Gergen, K. (1999). *Invitation to social construction*. London.
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: SKS.
- Grossberg, L. (1995). *Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. Tampere: Vastapaino.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Harvard University Press.
- Harrikari, T. (2004). Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Nuorisotutkimusseura, julkaisu 48.
- HE (331/2010). Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain 50 §:n, perhe-hoitajalain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta.

Heino, T. & Hyry, S. & Ikäheimo, S. & Kuronen, M. & Rajala, R. (2016). Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, tausta, palvelut ja kustannukset. HuosTa -hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Helavirta, S. (2007). Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72 (6).629-640.

Hiitola, J. (2015). Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampereen yliopisto.

Hiitola, J. & Heinonen, H. (2009). Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hietämäki J. (2016). Vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisessä tutkimuksessa. Teoksessa Petrelius, P. & Tulensalo, H. & Jaakola, A-M. & Hietämäki, J. (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuentarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäperi 3/2016. THL. 60-74.

Hämäläinen, K. (2012). Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki: Väestöliitto.

Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1999). Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. & Suoninen, E. (1999). Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Jokienn, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. (2004). Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja ja nykysuuntauksia. Janus 12 (2). 155-183.

Kunelius, R. (2010). Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.

Kääriäinen, A. (2003). Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto.

Laakso, R. (2009). Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto.

Laakso, R. (2013). Mistä koti huostaan otetulle lapselle? Kunnallisan alan kehittämissätiö. Sastamala.

Lastensuojelun keskusliitto (2013). Lastensuojelu ja julkisuus. Opas lastensuojelun ammattilaisille median kohtaamiseen. Helsinki.

https://journalistiliitto.fi/wpcontent/uploads/2017/03/Lastensuojelu_ja_julkisuus_opas_lastensuojelun_ammattilaisille_median_kohtaamiseen.pdf. Luettu 10.2.2019.

Lastensuojelun keskusliitto (2016). Verkossa. Lastensuojelun kuva sosiaalisessa mediassa. Helsinki.

Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>.
Luettu 5.11.2018.

Lastensuojelulaki § 2, 4, 9, 41, 47, 49, 50 (2007)

Kivistö, J. (2006). Missä mä olisin muuten? Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkimus. Turun yliopisto.

Kuntaliitto (2012). Lastensuojelun kuntakysely 2012/2013.
https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelun-kuntakysely-2013_0.pdf.
Luettu 18.11.2018.

Kupiainen, R. & Sintonen, S. & Suoranta, J. (2007). Suomalaisen mediakasvatuksen vuosikymmenet. Teoksessa Kynäslähti, H. & Kupiainen, R. & Lehtonen, M. (2007). Näkökulmia mediakasvatukseen. Mediakasvatusseuran julkaisuja.

Kuula, T. & Marttunen, M. (2009). Laitoksessa rikosten vuoksi. OPTL:n tutkimustiedonantoja 89/Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 12.

Matikainen, J. (2009). Sosiaalisen ja perinteisen median rajalla. Helsingin yliopisto: Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 3/2009.

Media Audit Finland (2017). Levikkitilastot 2017. <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2018/06/LTtilasto2017-1.pdf>. Luettu 10.11.2018.

Moksunen, S. (1991). Sosiaalitoimen julkisuustyö ja tiedottaminen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia 8. Helsinki: VAPK-Kustannus.

Mutka, U. (1998). Sosiaalityön neljäs käänne – asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylän yliopisto.

Nieminen, H. & Pantti, M. (2012). Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Pekkarinen, E. (2010). Kun lapsi haastaa lastensuojelun kohteen. Lasten rikokset ja yhteisöjen reaktiot. Janus 2/18. 178-183.

Piiroinen, H. (2005). Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Jyväskylän yliopisto.

Pohjola, A. (1997). Lasten asiakkuus lastensuojelussa. Teoksessa Jokela ym. (toim.) (1997). Yhteistyössä kohti jaettava asiantuntijuutta. Näkökulmia perheen ja ammattilaisten yhteistyöhön. 12-23.

Puonti, A. (2004). Lastensuojelu ja julkisuus. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Pätiälä, A. (2016). Lastensuojelu mediassa. Sanomalehden kirjoitusten rakentama julkisuuskuva vuosina 2014-2015. Pro gradu. Lapin yliopisto.

Pösö, T. (2004). Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.

Rauhala, P-L. & Virokannas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus. 235-255.

Rautio, P. (2004). ”Kyllä se silleen varmaan välittää”. Kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemisessa. Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Reinikainen, S. (2009). Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuoriskodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Yliopistopaino.

Riggs, D. & King, K. & Delfabbro, P. & Augoustinos M. (2009). Children out of place. Representations of foster care in the Australian news media. *Journal of children and media* 3 (3). 234-248.

Ritala-Koskinen, A. (2003). Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa Satka, M.. ym. (2003). Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Seppänen, J. & Väliverronen, E. (2012). Mediayhteiskunta. Tampere: Vastapaino.

Sosiaalihuoltolaki § 7 (2014)

Stein, M. (2006). Research review: Young People leaving care. *Child & family social work*.

Talentia 24.8.2015. Rakenteellinen sosiaalityö sosiaalihuoltolain mukaan. <https://www.talentia-lehti.fi/rakenteellinen-sosiaalityo-sosiaalihuoltolain-mukaan/> Luettu 20.4.2019.

Tiitinen, L. (2018). Sosiaalialan mediavaikuttaminen hiljaisuuden kulttuurin murtajana? *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2).

Tiitinen, L. (2019). Kamppailu sananvapaudesta. Sosiaalialan ammattilaisen toiminta ja valtasuhteet mediavaikuttamisen kentällä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Törrönen, M. (1994). Tulkittu lapsi. Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. Vol 1994. pp. 54-71.

Törrönen, M. (1999). Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. (2012). Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Helsinki: SOS-Lapsikylä ry.

Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden sukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*. 82 (5). 501-512.

Väliverronen, E. (toim.) (2009) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Välvirronen, E. (2009). Journalismi kriisissä? Teoksessa Välvirronen (toim.) (2009). Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

“Nopeasti on Corolla pihassa ja porukka hyppii ikkunoista -- tällaista oli arki pahamaineisessa koulukodissa” 10.9.2018.

7. Liitteet

LIITE 1 Tutkimusaineiston artikkelien otsikot numerojärjestyksessä

Liitteenä ovat aineistoon kuuluvien artikkelien otsikot viitetietoineen numerojärjestyksessä. Tutkimusaineisto on kerätty Helsingin Sanomista 1.1.2017-31.12.2018.

1. Reetta Lehto joutui luopumaan sijaislapsesta kymmenen vuoden jälkeen – Helsingissä yli 40 lasta siirrettiin viime vuonna äkisti pois sijaisperheestään (HS Kaupunki, 15.1.2017)
2. Viranomaiset hakivat espoolaispojan kesken koulupäivän – vakavasti sairas äiti ei pääse tapaamaan satojen kilometrien päähän vietyä lastaan (HS Kaupunki, 18.1.2017)
3. Onnistunut sijaishuolto on monen tekijän summa (HS Mielipide, 19.1.2017)
4. Suomesta ihmisoikeusvalitus YK:n komitealle – isä surmasi vaimonsa ja kaksi tytärtään Vantaalla (HS Kotimaa, 26.1.2017)
5. Guatemalan lastenkotipalossa 34 tyttöä kuoli lukittuun huoneeseen (HS Ulkomaat, 8.3.2017)
6. Lastensuojelu vei kuolemansairaana espoolaisäidin pojan kesken koulupäivän satojen kilometrien päähän – ikävä on kova, mutta nyt elämä on alkanut sujua (HS Kaupunki, 15.3.2017)
7. Räppäri Kevin Tandun elämästä oli suunta kadoksissa, nyt se on taas löytynyt – ja siitä hän kiittää Suomen armeijaa (HS Nyt-liite, 30.3.2017)
8. Sijoitetuilta lapsilta kielletään valokuvamuistot (HS Mielipide, 20.5.2017)
9. Lähiöteinit piikittävät toisiaan vaarallisella rusketushormonilla, ottavat täytettä huuliin ja botoxia otsaan, koska ne peittävät rankan menneisyyden jäljet (HS Nyt-liite, 2.6.2017)
10. Espoolaispoika viedään maanantaina väkisin satojen kilometrien päähän – perhe ei ehdi edes valittaa päätöksestä (HS Kaupunki, 4.6.2017)
11. Kovia kokeneet tytöt ja pojat päätyvät lastenkotiin ranskalaisanimaatiossa – Lopputulos on hämmästyttävä ja sopii hyvin lapsille (HS Kulttuuri, 14.7.2017)
12. Naapuri löysi 1- ja 2-vuotiaat tytöt itkemästä kylmältä betonitasanteelta vähissä vaatteissa ja vaippa täynnä, äiti nukkui sisällä humalassa – oikeus tuomitsi vantaalaisnaiselle sakkoja (HS Kaupunki, 16.2.2018)
13. Vegaaniperheen lapsen huostaanotto puhuttaa Ruotsissa – vanhempien mukaan lapsen alipaino laitettiin syyttä ruokavalion piikkiin (HS Ulkomaat, 7.3.2018)

14. Lastenkotiin hylätty romanipoika sai suuhunsa kultalusikan – näin Marko Grönstrandista varttui Marco Leonardo, joka hurmaa rikkaita ainutlaatuisessa ammatissa (HS Elämä 10.4.2018)
15. Yllätystarkastus löysi lukuisia puutteita Helsingin kaupungin lastenkodista: liian vähän henkilökuntaa, koulunkäyntiä laiminlyöviä nuoria ja huonosti järjestettyjä terveystilaisuuksia (HS Kaupunki, 25.4.2018)
16. Pysyvän huostaanoton mahdollisuus on saatava myös Suomeen (HS Mieli, 1.5.2018)
17. Osa lastensuojelulapsista tiputetaan tyhjän päälle 18-vuotissyntymäpäivänä – Anni Riikonen muuttaa sijaishuoneeseen ammattitutkinto ja isän jauhelihakastikeresepti turvanaan (HS Kaupunki, 6.6.2018)
18. Vanhemmat erosivat, kun Terhi oli yksivuotias, ja lopulta hän lensi ulos molempien kotoa – uusperheen ulkopuolisuus tarkoitti Terhille huostaanottoa (HS Elämä, 7.6.2018)
19. Miten voi olla, että yhteiskunta määrää 18-vuotiaan päihdeongelmaisen asumaan yksin ja käytännössä vielä rahoittaa päihdehoitoa? (HS Mieli, 14.7.2018)
20. Alle kouluikäinen isovelji haki Annemari Karjalaisen kotiin pulkassa vetäen – Vasta aikuisena hän oppi, että pitäisi sanoa sijaishuoneeseen ja sijaishuoneeseen (HS Kaupunki, 15.7.2018)
21. Lapsi ilmestyi kotioven taakse likaisena ja nälkäisenä – Kun lapsi oli suihkussa, äiti soitti poliisit viemään huumoriippuvaisen pojan takaisin laitokseen (HS Kaupunki, 24.7.2018)
22. Miten selvitä kaukosuhteesta, huostaanotosta tai ujoudesta? Nuoret kertovat, kuinka ovat selättäneet elämän vaikeat tilanteet – psykoterapeutti Maaret Kallio antaa vinkkejä (HS Kaupunki 29.7.2018)
23. Sijoitettujen lasten liikkumista ja yhteydenpitoa rajoitetaan laittomasti lastenkodeissa, paljastui yllätystarkastuksissa (HS Kotimaa, 6.8.2018)
24. ”Nopeasti on Corolla pihassa ja porukka hyppii ikkunoista” – Tällaista oli arki pahamaineisessa koulukodissa (HS Kotimaa, 10.9.2018)
25. Koulukotinuorten nöyryyttäminen on kuin potkisi maassa makaavaa – tätäkö on lastensuojelu Suomessa? (HS Kotimaa, 10.9.2018)

26. Valvontakäynneillä haastattelemme myös lapsia (HS Mielipide, 10.9.2018)
27. Sijoitettujen lasten ja nuorten oikeus erityiseen suojeluun ei toteudu (HS Mielipide, 12.9.2018)
28. Lapsi saa lastenkodissa myös rakkautta (HS Mielipide, 12.9.2018)
29. Huostaan otettujen lasten ja nuorten määrä kertoo, että perheitä ei ole onnistuttu auttamaan ajoissa (HS Pääkirjoitus 16.9.2018)
30. Lasten sijaishuoltoa pitää parantaa (HS Mielipide, 19.9.2018)
31. Paljastukset koulukodin mielivaltaisista rangaistuksista tuovat pikavauhtia muutoksia lakiin – lapsia aiotaan viimein kuulla (HS Kotimaa, 20.9.2018)
32. Lapsiasiavaltuutettu tyrmää lain muuttamisen tarpeettomana: Muutosta ei tarvita sijais- huollossa olevien lasten kuulemiseen (HS Kotimaa, 20.9.2018)
33. Olen tavannut lapsia, jotka sylkevät, käyvät päälle ja rikkovat huonekaluja – Miten he saavat tarvittavaa hoitoa tässä sijaishuollon resurssipulassa? (HS Elämä, 25.9.2018)
34. Lastensuojelun pitää tukea itsenäistä elämää (HS Mielipide, 3.10.2018)
35. Lastenkoti on huostaan otettujen lasten koti (HS Kuukausiliite, 6.10.2018)
36. Milla muutti omilleen lastensuojelusta ja tuli raskaaksi 18-vuotiaana – Neuvolassa hän itki väsymystään muttei uskaltanut sanoa, ettei jaksa (HS Kaupunki, 11.10.2018)
37. Yhdeksänvuotias Pamela Tola kertoo vitsin (HS Kuukausiliite, 3.11.2018)
38. 14-vuotias halusi kysyä tuomareilta, miksi hänet oli viety lastenkotiin – Oikeus hylkäsi toiveen, lapsi valitti asiasta ja voitti (HS Kotimaa 6.11.2018)
39. Kun poliisi Susanna Mara tulee paikalle, nuorisorikolliset eivät juokse karkuun vaan tervehtivät iloisesti ja kertovat kuulumisia – ”Minulla on pieni maailmanparannusvietti” (HS Kaupunki, 10.11.2018)

40. ”Pienenä hain äitiä baarista” – Viisi huostaan otettua nuorta kertoo, miten lastensuojelu muutti heidän elämänsä (HS Kaupunki, 3.12.2018)